

Współfinansowane przez
Unię Europejską

BOGATE UMYSŁY

TRANSGRANICZNY RAPORT BADAWCZY

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności

Współfinansowane przez
Unię Europejską

RAPORT O AKTUALNYM STANIE WIEDZY

BOGATE UMYSŁY

2021- KA220-YOU-Partnerstwa współpracy w dziedzinie młodzieży

TRANSGRANICZNY RAPORT BADAWCZY

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Styczeń 2023

Współfinansowane przez
Unię Europejską

BOGATE UMYSŁY

Numer umowy: 2021-2-PL01-KA220-YOU-000048574

Rezultat Projektu 1: Raport o aktualnym stanie wiedzy

Autorzy:

Katarzyna Jaszczuk, Claudia Fauzia, Nancy Zoidou Saripapa,
Theodora Giatagana (edytor)

Partnerzy:

FUNDACJA INNOWACJA I WIEDZA
(Polska)

CESIE
(Italy)

KENTRO MERIMNAS OIKOGENEIAS KAI PAIDIOU
(Greece)

POLSKA RADA ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH
(Polska)

Spis treści

Streszczenie	5
Glosariusz	6
1. Wprowadzenie do badania	7
1.1 Kilka słów o projekcie	7
1.2 Partnerzy projektu	7
1.3 Cel badania	8
2. Metodologia badań	8
3. Aktualny stan wiedzy na temat sytuacji dziewcząt i młodych kobiet zagrożonych marginalizacją w krajach Unii Europejskiej	9
3.1 Kontekst krajowy w odniesieniu do poziomu edukacji finansowej w poszczególnych krajach oraz umiejętności zarządzania finansami osobistymi dziewcząt i młodych kobiet	9
3.2 Organizacje pozarządowe i instytucje z nimi współpracujące – zaangażowanie w tematykę zarządzania finansami osobistymi	20
3.3 Czynniki ryzyka ubóstwa wśród dziewcząt i młodych kobiet	24
3.4 Rola organizacji pozarządowych i podmiotów współpracujących w przeciwdziałaniu dziedzicznemu ubóstwu	32
3.5 Analiza potrzeb: mocne i słabe strony/potrzeby z perspektywy skutecznego przeciwdziałania ubóstwu uwarunkowanemu płcią po stronie organizacji pozarządowych i innych interesariuszy	39
3.6 Podniesienie poziomu kompetencji organizacji pozarządowych i innych interesariuszy w celu pomocy dziewczętom, młodym kobietom i osobom zagrożonym marginalizacją	43
3.7 Inicjatywy, projekty i programy prowadzone w Unii Europejskiej na rzecz dziewcząt i młodych kobiet znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej	45
4. Najważniejsze ustalenia i wnioski	54
Bibliografia	57

Streszczenie

Niniejszy raport został opracowany w kontekście projektu „Bogate Umysły” realizowanego w ramach programu Erasmus+. Celem raportu jest zbadanie i rozpoznanie sytuacji dziewcząt i młodych kobiet zagrożonych ubóstwem i jego dziedziczeniem w Grecji, Włoszech i Polsce. Jako że edukacja finansowa jest uważana za ważne narzędzie w procesie poprawy warunków finansowych jednostki, w raporcie przedstawiono obecny stan edukacji finansowej oraz poziom umiejętności czytania i pisania w krajach partnerskich, a także możliwości, przeszkody i potrzeby dziewcząt i młodych kobiet w tym zakresie.

Ponadto w raporcie zebrano informacje na temat organizacji społeczeństwa obywatelskiego zajmujących się wyżej wymienionymi tematami, a także zawarto a) zestawienie organizacji pozarządowych i innych podmiotów zaangażowanych w działania w tym obszarze oraz b) opis inicjatyw/projektów podejmowanych w krajach partnerskich na rzecz wspomnianych grup docelowych.

Glosariusz

Edukacja finansowa to proces, w którym konsumenci i inwestorzy finansowi zwiększają swoje kompetencje w zakresie rozumienia produktów, pojęć z obszaru finansów i zagrożeń finansowych, a także, poprzez informacje, wskazówki lub obiektywne porady, rozwijają swoje umiejętności i poczucie pewności siebie, aby stać się bardziej świadomymi zarówno zagrożeń, jak i możliwości finansowych, dokonywać odpowiedzialnych wyborów, wiedzieć, dokąd zwrócić się o pomoc, i podejmować inne skuteczne działania w celu poprawy swojej sytuacji finansowej.

Kompetencje finansowe (inaczej znajomość zagadnień finansowych) to połączenie świadomości finansowej, wiedzy, umiejętności, postaw i zachowań niezbędnych do podejmowania racjonalnych decyzji finansowych w celu osiągnięcia dobrostanu finansowego.

Dobrostan finansowy jest za sadniczym celem edukacji finansowej i obejmuje:

- Sprawowanie kontroli nad własnymi finansami przejawiające się terminowym płaceniem rachunków, umiejętnością unikania nadmiernego zadłużenia i „wiązań końca z końcem”.
- Posiadanie „poduszki” finansowej na wypadek nieoczekiwanych wydatków i sytuacji awaryjnych, do czego zalicza się posiadanie oszczędności, ubezpieczenia zdrowotnego i zdolności kredytowej, a także możliwość polegania na przyjaciółach i rodzinie w zakresie pomocy finansowej – są to czynniki, które zwiększają zdolność konsumentów absorpcji szoku finansowego.
- Posiadanie celów finansowych, takich jak spłata pożyczek studenckich w ciągu określonej liczby lat lub zaoszczędzenie określonej kwoty na emeryturę, a także podążanie właściwą drogą do osiągnięcia tych celów.
- Zdolność dokonywania wyborów, które pozwalają cieszyć się życiem, jest również uważana za istotny element dobrostanu finansowego.

Odporność finansową można zdefiniować jako zdolność osób fizycznych lub gospodarstw domowych opierania się, radzenia sobie i powrotu do stanu pierwotnego po negatywnych wstrząsach finansowych. Na poziomie indywidualnym odporność finansowa zależy od dostępności odpowiednich zasobów i zdolności zmobilizowania ich w celu stawienia czoła takim wstrząsom. Zdolność obrony przed utratą zasobów finansowych w wyniku podejmowanych przez osoby trzecie prób oszustwa może również wspierać odporność finansową. Ponadto odporność finansowa zależy od dostępu do instrumentów służących budowaniu takich zasobów, w tym od odpowiedniego poziomu włączenia finansowego i znajomości zagadnień finansowych¹.

¹ International Gateway for Financial Education – Organisation for Economic Co-operation and Development (oecd.org)

1. Wprowadzenie do badania

1.1 Kilka słów o projekcie

Projekt „Bogate Umysły” ma na celu podniesienie poziomu wiedzy i świadomości, a także zmianę postaw w zakresie zarządzania finansami osobistymi wśród dziewcząt i młodych kobiet dotkniętych wykluczeniem społecznym wynikającym z ubóstwa dziedzicznego lub zagrożenia nim. Pierwszym krokiem w procesie zmian będzie opracowanie zestawu edukacyjnego „Bogate Umysły” obejmującego między innymi kurs e-learningowy, którego celem będzie pomoc organizacjom pozarządowym pracującym z określoną powyżej grupą docelową. Konkretnie cele projektu podzielone według grup docelowych kształtują się następująco:

- ORGANIZACJE POZARZĄDOWE:
 - zwiększenie potencjału, jakości i kompleksowości świadczonych przez nie usług,
 - podniesienie poziomu wiedzy i świadomości, a także zmiana postaw wśród beneficjentów organizacji pozarządowych,
 - podniesienie kwalifikacji i rozwijanie umiejętności osób pracujących z młodzieżą i liderów, w szczególności w zakresie wspierania dotkniętych marginalizacją dziewcząt i młodych kobiet – partycypacja w zmianach społecznych
 - rozwinięcie ścieżki edukacyjnej i zawodowej osób pracujących z młodzieżą i liderów.
- DZIEWCZĘTA I MŁODE KOBIETY ZAGROŻONE UBÓSTWEM:
 - podniesienie poziomu wiedzy i świadomości w zakresie zarządzania finansami osobistymi, a także zmiana postaw i nawyków
 - podjęcie odpowiednich kroków prowadzących do wyjścia z ubóstwa lub mających mu zapobiegać – zmiana punktu widzenia i myślenia o sobie
 - pozyskanie szansy na zmianę własnej sytuacji życiowej.

1.2 Partnerzy projektu

FUNDACJA INNOWACJA I WIEDZA (Polska, koordynator projektu)

CESIE (Włochy)

KENTROMERIMNASOIKOGENEIAS KAI PAIDIOU (Grecja)

POLSKA RADA ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH (Polska)

1.3 Cel badania

Celem opracowania niniejszego raportu jest przede wszystkim dokładne rozpoznanie sytuacji dziewcząt i młodych kobiet zagrożonych dziedziczeniem ubóstwa. Partnerzy przeprowadzili badania w swoich krajach, koncentrując się na obszarach, w których zjawisko to jest widoczne. Aby zbadać kwestię zagrożenia dziedziczeniem ubóstwa, partnerzy nawiązali kontakt z szeregiem współpracujących ze sobą organizacji, które na co dzień pracują z młodymi ludźmi funkcjonującymi w warunkach ograniczonych możliwości życiowych. Zagadnienia, które podlegały badaniu, obejmowały przyczyny, wzorce, doświadczenia i studia przypadków. Pozyskane dane obejmują również analizę inicjatyw, projektów i programów prowadzonych w krajach partnerskich na rzecz przedmiotowych grup docelowych. Ponadto w raporcie zawarto również zestawienie organizacji pozarządowych działających na terenie Unii Europejskiej i z powodzeniem zaangażowanych w działalność w określonych wyżej obszarach. Analiza danych źródłowych i bezpośredni kontakt z wybranymi organizacjami mającymi doświadczenie w realizacji projektów z zakresu edukacji finansowej na rzecz marginalizowanych dziewcząt i młodych kobiet pozwoliły partnerom określić skalę, rodzaje i efekty takich działań podejmowanych w Europie. Opracowanie niniejszego raportu uznano za konieczne ze względu na to, że na rynku nie ma obecnie dostępnych badań, które obejmowałyby analizę sytuacji którejkolwiek z określonych tu grup docelowych w krajach partnerów. Badania dostępne w źródłach internetowych często zawierają krótkie opisy celów i działań podejmowanych w ramach poszczególnych projektów edukacyjnych, jednak nie są one analizowane pod kątem skuteczności i uzyskanych rezultatów, co ma znaczenie przy założeniu, że warto rozpoznać dany projekt w innych krajach.

2. Metodologia badań

Na potrzeby niniejszego raportu partnerzy zgromadzili i przeanalizowali wtórne źródła informacji dotyczące różnych aspektów edukacji finansowej i zarządzania finansami osobistymi, ze szczególnym uwzględnieniem dziewcząt i młodych kobiet dotkniętych wykluczeniem społecznym. Ponadto podjęli się oni identyfikacji dobrych praktyk, inicjatyw, projektów i programów prowadzonych w Grecji, Włoszech i Polsce w obszarze zarządzania finansami osobistymi i wsparcia udzielanego grupom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej.

3. Aktualny stan wiedzy na temat sytuacji dziewcząt i młodych kobiet zagrożonych marginalizacją w krajach Unii Europejskiej

Wiele badań pokazuje, że istnieje znaczna przepaść między Grecją, Włochami i Polską a resztą krajów OECD pod względem poziomu podstawowej wiedzy na tematy związane z finansami osobistymi, oszczędnościami i inwestycjami. W Grecji w odniesieniu do jedynie 43% populacji można stwierdzić, że są to osoby posiadające wiedzę finansową; z kolei we Włoszech 30% populacji osiągnęło zadowalający poziom wiedzy na temat różnych aspektów finansów rodzinnych, co kontrastuje ze średnią OECD wynoszącą 62%; w Polsce, pomimo iż niektóre elementy edukacji finansowej znajdują się w szkolnej podstawie programowej, jedynie nieco ponad jedna czwarta Polaków (26,9%) osiąga minimalny poziom umiejętności w zakresie zarządzania finansami, co stanowi połowę średniej OECD. We wszystkich trzech krajach problem niedostatecznej wiedzy finansowej w największym stopniu dotyka mniej zamożnych grup społecznych. Ponadto znaczne różnice w zachowaniach finansowych, pewności siebie i przekonaniach na ten temat występują pomiędzy kobietami a mężczyznami. Największe różnice między płciami związane są z wykorzystaniem i konsumpcją najbardziej „złożonych” produktów finansowych, takich jak inwestycje, akcje i deklaracje podatkowe. Badania wskazują również, że jeżeli chodzi o lęk związany z sytuacją finansową, płeć jest jedną z kluczowych zmiennych: pomimo kilkudziesięciu lat zmian społecznych i kulturowych w krajach objętych niniejszym opracowaniem nadal funkcjonują silne stereotypy dotyczące płci, co z kolei przekłada się na zróżnicowanie poziomu edukacji w zakresie zarządzania finansami uzyskanego przez mężczyzn i kobiety.

3.1 Kontekst krajowy w odniesieniu do poziomu edukacji finansowej w poszczególnych krajach oraz umiejętności zarządzania finansami osobistymi dziewcząt i młodych kobiet

Grecja

Edukacja i wiedza finansowa to nowe tematy w dyskusji politycznej w Grecji, jako że dopiero w 2022 roku greckie Ministerstwo Finansów – za pośrednictwem Specjalnego Sekretariatu ds. Zarządzania Długiem Prywatnym (SSPDM) – dołączyło, jako członek zwyczajny, do Międzynarodowej Sieci ds. Edukacji Finansowej (INFE) działającej przy Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). W tym kontekście

w chwili obecnej pod nadzorem SSPDM trwają prace nad opracowaniem krajowej strategii edukacji finansowej².

Dane dotyczące edukacji finansowej w Grecji są skąpe, jako że kraj ten nie uczestniczył ani w ostatnim badaniu OECD INFE na temat poziomu wiedzy finansowej w krajach Europy Południowo-Wschodniej przeprowadzonym w 2020 r., ani w będącym jego odpowiednikiem globalnym badaniu przeprowadzonym przez INFE w 2016 r. (Women on Top, Athinea, 2021). Jednak w ostatnim dziesięcioleciu przeprowadzono pewne badania, które można wykorzystać do wyciągnięcia wniosków na temat poziomu wiedzy finansowej w populacji greckiej w ogóle, a zwłaszcza wśród kobiet. Wyniki Globalnego Badania Poziomu Kompetencji Finansowych przeprowadzonego w 2014 r. przez agencję ratingową Standard and Poor's **mówią o wiedzy finansowej w Grecji na poziomie 45%, czyli poniżej średniej Unii Europejskiej podawanej obecnie na poziomie 52%**. Należy podkreślić, że badanie wskazuje na niższy poziom wiedzy finansowej wśród kobiet w zdecydowanej większości krajów, w tym w Grecji, gdzie (Hasler i in., 2017). Ponadto Grecki Instytut Kompetencji Finansowych przeprowadził badanie (Philippas i in., 2019), które ujawniło, że poziom wiedzy finansowej greckich studentów wyższych uczelni w wartościach bezwzględnych (5 poprawnych odpowiedzi na 5 pytań) wynosił 19,3%, natomiast wzrastał on do 50%, gdy zastosowano kryterium 4 poprawnych odpowiedzi na 5 pytań. Jeśli chodzi o płeć, wyniki pokazały, że w odniesieniu do studentów płci męskiej prawdopodobieństwo wykazania się zadowalającym poziomem wiedzy finansowej było 2,02 razy wyższe niż w przypadku studentek płci żeńskiej (Philippas i in., 2019). Największe i najbardziej kompleksowe badanie wiedzy finansowej kobiet w Grecji zostało przeprowadzone przez Women on Top i Athinea w 2021 r. (sfinansowane przez Papastratos). Główne ustalenia są następujące: **w odniesieniu do 43% badanych można stwierdzić, że są to osoby posiadające wiedzę finansową, bez znaczących różnic między mężczyznami i kobietami. Jeżeli już kobiety wykazują wyższy poziom kompetencji finansowych niż mężczyźni, to nie dotyczy to grup wiekowych 18-24 i 55+**. Podkreśla się również, że na większość aspektów wiedzy finansowej duży wpływ mają uwarunkowania społeczne: **najwyższy poziom analfabetyzmu finansowego występuje w najmniej zamożnych grupach społecznych, gdzie różnice między kobietami i mężczyznami praktycznie nie istnieją**. Jednak oprócz poziomu wiedzy **między kobietami i mężczyznami występują znaczne**

² https://www.minfin.gr/web/guest/-/entaxe-tou-ypourgeiou-oikonomikon-sto-diethnes-diktyo-gia-te-chrematooikonomike-ekpaideuse-infe-kai-enarxe-tou-ergou-ethnike-strategike-gia-ton-chrema?redirect=https%3A%2F%2Fwww.minfin.gr%2Fweb%2Fguest%2Fgrapheio-typou%3Fp_p_id%3D3%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dmaximized%26p_p_mode%3Dview%26_3_groupId%3D0%26_3_keywords%3D%25CE%25AD%25CE%25BD%25CF%2584%25CE%25B1%25CE%25BE%25CE%25B7%26_3_struts_action%3D%25Fsearch%25Fsearch%26_3_redirect%3D%25Fweb%25Fguest%25Fgrapheio-typou%253Fp_p_id%253D101_INSTANCE_coBUZhPGE9t9%2526p_p_lifecycle%253D0%2526p_p_state%253Dnormal%2526p_p_mode%253Dview%2526p_p_col_id%253Dcolumn-2%2526p_p_col_count%253D1&inheritRedirect=true

różnice w zachowaniach finansowych, pewności siebie w kwestiach finansowych i przekonaniach na ten temat. Największe różnice między płciami związane są z wykorzystaniem i konsumpcją bardziej „złożonych” produktów finansowych, takich jak inwestycje, akcje i deklaracje podatkowe. Ponadto badanie pokazuje, że poziom pewności siebie w kwestiach finansowych różni się między mężczyznami i kobietami, zwłaszcza jeśli chodzi o „język finansowy” i „aspekty techniczne”, ale kobiety czują się również mniej pewnie w obliczu konieczności oszczędzania i wywiązywania się ze swoich zobowiązań finansowych. Jest zatem oczywistym, że **choć kobiety wykazują wyższy poziom ogólnej wiedzy finansowej – jak wspomniano powyżej – mają one w tym zakresie mniejszą pewność siebie niż mężczyźni.** W tym kontekście badanie podkreśla również, że kobiety, w porównaniu z mężczyznami, czują się mniej komfortowo w negocjowaniu swojego wynagrodzenia, a dotyczy to w większym stopniu kobiet o bardzo niskim poziomie wiedzy finansowej, co tworzy błędne koło, które – jak można się spodziewać – zamyka te kobiety w pułapce, jeśli chodzi o poprawę ich sytuacji materialnej i niezależność finansową. Innym ważnym wnioskiem wynikającym z badania jest to, że dla 43% kobiet i 54% młodych ludzi (w wieku 18-24 lat) zajmowanie się finansami jest nudne; równocześnie kobiety uważają zajmowanie się finansowymi za stresujące (57%). Wreszcie, jeśli chodzi o uzyskiwanie informacji o rynku finansowym i możliwościach poprawy własnej sytuacji materialnej, kobiety wykazują znacznie mniejsze zainteresowanie niż mężczyźni (62% kobiet i 71% mężczyzn wykazuje zainteresowanie często lub bardzo często); równocześnie młodzi ludzie (w wieku 18-24 lat) wykazują najmniejsze zainteresowanie, a tylko 21% zgłasza, że pozyskuje takie informacje często lub bardzo często (Women on Top, Athinea, 2021).

Jeśli chodzi o możliwości pozyskiwania wiedzy i rozwijania się w tej dziedzinie, oczywistym jest, że edukacja finansowa i wiedza finansowa ogółu społeczeństwa są również stosunkowo nowymi tematami w greckim systemie edukacji formalnej i kształcenia ustawicznego. Chociaż edukacja formalna zawiera elementy związane z wiedzą finansową i zarządzaniem finansami osobistymi, które wplatane są w poszczególne przedmioty w ramach zajęć szkolnych (np. matematyka, ekonomia polityczna, ekonomia gospodarstw domowych) (Europejska Federacja Bankowa, 2020), **brak jest konkretnych zajęć poświęconych edukacji finansowej uczniów.** W 2021 r. Ministerstwo Edukacji opracowało dla przedszkoli (dla dzieci w wieku 4-6 lat), szkół podstawowych (dla dzieci w wieku 6-12 lat) i średnich (dla uczniów w wieku 12-15 lat) program „Laboratoria umiejętności”, którego celem jest wprowadzenie nowych tematów i w konsekwencji rozwój umiejętności o charakterze ogólnym oraz podstawowych kompetencji uczniów. Program obejmuje 4 zbiory umiejętności, w tym zbiór „Umiejętności życiowe” z dedykowanym wątkiem „Umiejętności przedsiębiorczości” (Ministerstwo Edukacji i Spraw Religijnych, 2021). Ponadto w szkołach średnich (dla uczniów w wieku 15-18 lat), a dokładniej w liceach ogólnokształcących, uczniowie klas pierwszych uczą się aspektów ekonomii politycznej w ramach przedmiotu

„Edukacja obywatelska”, natomiast w trzeciej klasie uczniowie mogą uczestniczyć w zajęciach wprowadzających do ekonomii i informatyki. W technikach i szkołach zawodowych w klasie pierwszej uczniowie mogą wybrać przedmiot „Zasady ekonomii”, natomiast w klasach drugiej i trzeciej mogą uczestniczyć w zajęciach z nurtu „Administracja i ekonomia”.

Przedstawione wyżej informacje unaoczniają fakt, że **w Grecji kompleksowa edukacja finansowa nie jest oferowana w kontekście formalnego systemu edukacji**. Studenci są świadomi niektórych aspektów wiedzy finansowej, jednak dostępne kursy są bardziej skoncentrowane na ekonomii i przedsiębiorczości niż na zarządzaniu finansami osobistymi.

Jeśli chodzi o działania w zakresie kształcenia ustawicznego i edukacji osób dorosłych, edukacja finansowa jest tematem raczkującym. Dokładniej, w 2021 r. Fundacja na rzecz Młodzieży i Kształcenia Ustawicznego (INEDIVIM) otrzymała zielone światło do realizacji inicjatywy zatytułowanej „Zintegrowany zestaw działań na rzecz zwalczania zjawiska analfabetyzmu finansowego” w ramach specjalnego programu operacyjnego „Zarządzanie zasobami ludzkimi, edukacją i kształceniem ustawicznym”. Inicjatywa ta zakłada opracowanie, w okresie od kwietnia 2021 r. do września 2023 r., wdrożenie przetargów dla ośrodków kształcenia ustawicznego 500 programów dla 10 000 beneficjentów z grupy wiekowej 16-66+. Programy szkoleniowe obejmują serię modułów koncentrujących się na poszczególnych aspektach wiedzy finansowej i łączą elementy wykładów, poradnictwa diagnostycznego i warsztatów empirycznych. Poszczególne programy skierowane są do różnych grup wiekowych, a także do kobiet dotkniętych długotrwałym bezrobociem, bezrobotnych o niskich kwalifikacjach i bezrobotnych w wieku 30-44 lat, uczniów i studentów na wszystkich poziomach edukacji, a także nauczycieli i naukowców.

Inicjatywa ta jest bardzo ważnym krokiem w kierunku organizacji scentralizowanych działań w zakresie edukacji finansowej; jednak w sprawozdaniu Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Osób Dorosłych z 2020 r. wskazano, że **w Grecji tak naprawdę mamy do czynienia ze spadkiem jakości programów kształcenia ustawicznego skierowanych do osób dorosłych**. W ostatnich badaniach niska jakość realizacji działań edukacyjnych w ramach edukacji osób dorosłych jest podkreślana jako jeden z głównych czynników, które uniemożliwiają dorosłym uczestnictwo zarówno w kształceniu ustawicznym, jak i ogólnych programach edukacyjnych (Ministerstwo Edukacji i Spraw Religijnych, 2021). Według badania „Uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu ustawicznym – zachęty i bariery (2011-2019)” (Karalis, 2020) uczestnictwo w programach edukacyjnych skierowanych do osób dorosłych w Grecji pozostaje na niskim poziomie, osiągając jedynie 15,5% wśród próby 802 osób. Jeśli chodzi o nierówności związane z uczestnictwem w takich programach, w badaniu podkreślono, że wyższe dochody, wyższy poziom wykształcenia, a także stabilna pozycja

na rynku pracy zwiększają uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu ustawicznym, natomiast pod względem płci podkreśla się, że od 2018 r. kobiety uczestniczą w edukacji osób dorosłych w stopniu wyższym niż mężczyźni (Karalis, 2020). W tym kontekście istotne jest rozważenie, czy możliwości kształcenia ustawicznego i edukacji osób dorosłych w Grecji pogłębiają i powielają nierówności, zamiast je likwidować, a także tego, jak opracować i wdrożyć odpowiednia działania w taki sposób, aby zmniejszyć dyskryminację i nierówności (Karalis, 2020; Ministerstwo Edukacji i Spraw Religijnych, 2021). **Pomimo powyższego Grecy postrzegają edukację osób dorosłych jako ważny aspekt polityki państwa**, przy czym 92% zgadza się, że rząd powinien inwestować w uczenie się dorosłych jako priorytet, a 79% postrzega edukację osób dorosłych jako sposób na zmniejszenie bezrobocia (CEDEFOP, 2020).

Aby sprostać tym wyzwaniom i zwiększyć uczestnictwo w kształceniu zawodowym i edukacji osób dorosłych, w 2021 r. państwo greckie opracowało „Strategiczny Plan na rzecz Kształcenia i Szkolenia Zawodowego, Kształcenia Ustawicznego i Młodzieży”, który ma na celu przekształcenie edukacji i kształcenia w świadomy wybór i narzędzie zatrudnienia, wykorzystując kształcenie ustawiczne, a w szczególności zamysł edukacji osób dorosłych, jako narzędzie podnoszenia kwalifikacji, rozwoju osobistego, rozwoju aktywnego obywatelstwa i likwidacji wykluczeń społecznych, a także spojrzenie na młodzież jako głównego filaru wszystkich aspektów polityki państwa. Plan ten wyznacza m.in. dwa Cele Strategiczne (CS) (Ministerstwo Edukacji i Spraw Religijnych, 2021), które są istotne w kontekście projektu „Bogate Umysły”:

- **„CS1 - Rozwijanie i wzmacnianie kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia ustawicznego z naciskiem na jakość wdrażanych programów edukacyjnych”**, koncentrując się na rozwoju umiejętności, kompetencji i kwalifikacji potrzebnych do rozwoju w zmieniającym się otoczeniu społeczno-gospodarczym,
- **„CS3 - Konkretne działania na rzecz równego dostępu do kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia ustawicznego ze szczególnym uwzględnieniem grup znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i osób o niskich kwalifikacjach”**, zapewniając równe szanse w kształceniu ustawicznym, dostęp i uczestnictwo nisko wykwalifikowanych dorosłych i osób wywodzących się ze środowisk pokrzywdzonych w programach kształcenia ustawicznego oraz w formalnej ścieżce kształcenia jako priorytet na rzecz zmniejszenia wykluczenia społecznego, proaktywnej inkluzji społecznej i zatrudnienia.

Promowanie równego udziału wszystkich obywateli, a w szczególności członków grup znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i pokrzywdzonych, we wszystkich działaniach w zakresie kształcenia ustawicznego i edukacji osób dorosłych przyczynia się do zapewnienia ogólnego dobrobytu społeczeństwa i więzów społecznych.

Włochy

Badanie opublikowane w 2018 r. przez Włoski Bank Centralny³ zatytułowane „Pomiar poziomu wiedzy finansowej wśród osób dorosłych” wykazało znaczne różnice między Włochami a resztą obszaru OECD pod względem poziomu podstawowej wiedzy na tematy związane z finansami osobistymi, oszczędnościami i inwestycjami: **30% Włochów osiągnęło zadowalający poziom wiedzy na temat tych aspektów finansów domowych – w porównaniu ze średnią OECD wynoszącą 62%.**

Poziom wiedzy finansowej nie jest jednolity dla całej populacji. Mężczyźni mają wyższy poziom świadomości finansowej niż kobiety, chociaż różnica ta jest mniejsza niż w innych krajach OECD: w szczególności **wysoko wykształcone kobiety osiągają niższe wyniki w zakresie wiedzy finansowej niż mężczyźni. Edukacja pozostaje jednym z najważniejszych czynników zapewniających odpowiedni poziom zrozumienia pojęć finansowych.** Średni poziom wiedzy spada z około 4 pkt. dla absolwentów szkół wyższych do około 3,2 pkt. dla osób z dyplomem szkoły średniej i do 2 pkt. wśród osób bez takiego wykształcenia. Wiedza finansowa jest również niższa wśród osób niepracujących, w tym gospodyń domowych. Krótko mówiąc: odwieczne postrzeganie gospodyń domowych jako stróżów finansów domowych nie znajduje potwierdzenia w danych. A kobiety, jak wiemy, nadal w znacznie mniejszym stopniu uczestniczą w rynku pracy. Należy zauważyć, że istnieje duże prawdopodobieństwo, iż różnice w kształtowaniu się struktury społeczno-demograficznej społeczeństwa wpływają na wyniki uzyskiwane w tym kontekście przez poszczególne kraje. **W porównaniu z innymi krajami Włochy charakteryzują się wyższym odsetkiem osób o niskim poziomie wykształcenia.**

Wśród **młodszych grup** sytuacja wcale nie jest lepsza: według badania z 2015 r.⁴, **około 20% studentów nie osiąga nawet wystarczającego poziomu zrozumienia codziennych zjawisk finansowych** obejmujących na przykład zakupy, a tylko 6% (połowa odsetka odnotowanego w innych krajach) wykazuje najwyższy poziom opanowania tej tematyki. Jednakże pozytywnym aspektem jest to, że nastąpiła niewielka poprawa w porównaniu do sytuacji sprzed pięciu lat.

W rzeczywistości nie minęło wiele czasu, odkąd zaczęto podejmować próby zmierzenia poziomu edukacji finansowej na świecie. Pierwsze międzynarodowe badanie przeprowadzono z inicjatywy OECD (OECD INFE, 2015⁵), w ramach którego Włoski Bank Centralny przeprowadził na początku 2017 r. badanie próby około 2 500

³ Di Salvatore, A., Franceschi F., Neri A., Zanichelli F. (2018). Measuring the financial literacy of the adult population: the experience of Banca d'Italia. Questioni di Economia e Finanza (Occasional Papers)

⁴ Klapper, L., Lusardi, A., Van Oudheusden, P. (2015). Financial Literacy Around the World (2015): Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey

⁵ OECD (2015). 2015 OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion

dorosłych, co z kolei miało bezpośrednie przełożenie na wdrożenie krajowej strategii edukacji finansowej we Włoszech w 2017 r.

Badanie to wykazało na przykład, że Włosi nie są świadomi korzyści płynących z dywersyfikacji portfela: tylko 37% respondentów miało świadomość, że ryzyko można zmniejszyć, decydując się na zakup szerokiej gamy akcji i udziałów. Co więcej, mniej niż połowa z nich jest w stanie obliczyć prostą stopę procentową.

Drugi raport Edufin zatytułowany „Wiedza finansowa jako przeciwciężar dla trudnej sytuacji ekonomicznej”⁶, opracowany w 2021 r., wskazuje na to, że **obywatele Włoch mają poczucie braku odpowiedniego przygotowania w zakresie podstawowych koncepcji finansowych** i opowiadają się za konkretnymi interwencjami edukacyjnymi ukierunkowanymi na zwiększenie swoich umiejętności w tej dziedzinie: 88% respondentów opowiada się za wprowadzeniem jej do szkół, a 77% w miejscach pracy. Tylko jedna trzecia badanych uważa, że zna pojęcia „prostej stopy procentowej”, „oprocentowania składanego” i „stosunku zysku do ryzyka” – proste koncepcje leżące u podstaw tak wielu decyzji finansowych, które rodziny i osoby prywatne muszą podejmować w swoim życiu.

Raport **potwierdza pozytywny związek między świadomością własnego analfabetyzmu finansowego a niestabilną sytuacją finansową.** Oznacza to, że znajomość zagadnień finansowych jest również ściśle skorelowana z niektórymi zmiennymi wyjaśniającymi poziom odporności finansowej i niestabilności gospodarstw domowych, takimi jak zdolność radzenia sobie z nieoczekiwanymi wydatkami lub wiązania końca z końcem mając do dyspozycji dochód rozporządzalny. Odsetek tych, którzy z trudem docierają do końca miesiąca jest wyższy aż o 21 punktów procentowych wśród respondentów o niskim poziomie wiedzy finansowej. Odsetek badanych, którzy nie byli w stanie sprostać nieoczekiwanemu wydatkowi (prawdopodobnie lub z pewnością), czyli osób o niestabilnej sytuacji finansowej, jest aż o 19 punktów procentowych wyższy wśród respondentów o niskiej wiedzy finansowej.

Jedynie niewielka część respondentów wiedziała, jak obliczać procenty i prawdopodobieństwa, a ponad 40% nie znało odpowiedzi. Dane te podkreślają z jednej strony brak podstawowej wiedzy obliczeniowej potrzebnej np. do odczytania ze zrozumieniem wyciągu bankowego i zarządzania swoimi finansami, a z drugiej niemożność zrozumienia informacji potrzebnych do zarządzania ryzykiem zarówno związanym ze zdarzeniami życiowymi, jak i tymi wygenerowanymi przez pandemię COVID-19. W badaniu z 2021 r. ponownie wprowadzono również pytania mające na celu zbadanie poziomu wiedzy społeczeństwa włoskiego na temat ubezpieczeń i ubezpieczeń społecznych poprzez proste pytania dotyczące niektórych podstawowych pojęć

⁶ RapportoEdufin, 2021. L'educazione finanziaria come anticorpo alla vulnerabilità economica. (link)

takich jak składka, kredyt w rachunku bieżącym, dodatkowe oszczędności emerytalne itp. Nawet w tych tematach ogólny poziom wiedzy jest na niskim poziomie, gdzie pewien odsetek osób odpowiada „nie wiem”.

W tym kontekście interesujące jest również zagłębienie się w różnice w poziomie wiedzy finansowej dwóch grup zidentyfikowanych w badaniu jako szczególnie narażone na ryzyko finansowe: **młodzieży i kobiet**. To właśnie grupy w najbardziej niekorzystnej sytuacji finansowej wśród włoskiego społeczeństwa czują się najsłabiej przygotowane w kwestiach finansowych, ubezpieczeniowych i ubezpieczeń społecznych. Na przykład w grupie wiekowej 18-34 lat odsetek respondentów, którzy czują się przygotowani, spada do jednej piątej. Tylko 30% ankietowanych stwierdziło, że zna wszystkie trzy pojęcia: „prostej stopy procentowej”, „oprocentowania składanego” i „stosunku zysku do ryzyka” – czyli koncepcji leżących u podstaw wielu decyzji finansowych. Ale to właśnie wśród grup znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji finansowej, jeszcze bardziej narażonych na ryzyko finansowe w wyniku kryzysu pandemicznego, mamy do czynienia z niższym poziomem wiedzy. W rzeczywistości odsetek ten spada do 25%, jeśli spojrzymy na próbę kobiet (w porównaniu z 33% próby męskiej) i do 19%, jeśli weźmiemy pod uwagę najmłodszą grupę wiekową, tj. osoby w wieku 18-34 lat. Kolejnym dowodem na większą niestabilność sytuacji finansowej kobiet jest odsetek tych respondentek, które są przekonane, że nie są lub prawdopodobnie nie będą w stanie poradzić sobie z nieoczekiwanym wydatkiem – jest on o 9 punktów procentowych wyższy niż odsetek mężczyzn. **Badania wskazują również, że jeżeli chodzi o lęk związany z sytuacją finansową, płeć jest jedną z kluczowych zmiennych:** odsetek kobiet, które twierdzą, że doświadczają lęku związanego z sytuacją finansową, jest prawie o 15 punktów procentowych wyższy niż w przypadku mężczyzn.

„Sięgając po terminologię nawiązującą do pandemii i odnosząc się do tytułu tego badania, koniecznym jest wypracowanie przeciwności, które pozwolą nam skuteczniej radzić sobie z kryzysami i wyzwaniem przyszłości”, mówi Annamaria Lusardi, przewodnicząca Komitetu Edufin. „Dlatego koniecznym jest wzmocnienie i usystematyzowanie inicjatyw mających na celu podniesienie poziomu wiedzy Włochów w zakresie finansów, ubezpieczeń i ubezpieczeń społecznych, ze specjalną ofertą edukacyjną skierowaną do grup społecznych znajdujących się w najbardziej niestabilnej sytuacji finansowej, takich jak młodzież i kobiety. Aby jednak podnieść poziom wiedzy finansowej wszystkich obywateli, konieczne jest promowanie obowiązkowej edukacji finansowej w szkole, w tym w ramach edukacji obywatelskiej. I dotrzeć, dzięki szkołom, do domów wszystkich Włochów”.

Polska

Raport „Znajomość zagadnień finansowych w Polsce – znaczenie, dane i oferta edukacyjna” opracowany przez OECD we współpracy z polskim Ministerstwem Finansów zapewnił wgląd w ogólną sytuację w obszarze edukacji finansowej w Polsce, nie wglębiając się jednak w temat sytuacji dziewcząt i młodych kobiet: sektor finansowy w Polsce jest już dobrze rozwinięty i stosunkowo inkluzywny – 96% osób w wieku 15 lat i starszych posiada rachunek bankowy.

Według raportu kobiety w Polsce są wysoko wykształcone, a ich sytuacja na rynku pracy stopniowo się poprawia, **ale nadal istnieje znaczna różnica między mężczyznami i kobietami pod względem udziału w rynku pracy – około 77,7% mężczyzn w porównaniu z 65,9% kobiet**. Ponad 45% kobiet nieaktywnych zawodowo wymienia obowiązki rodzinne jako powód nieuczestniczenia w rynku pracy. Zwykle brak uczestnictwa w rynku pracy i brak własnych dochodów sprawia, że kobiety są bardziej zależne finansowo. W Polsce kobiety często odpowiadają za zarządzanie bieżącym budżetem, zakupy i opłacanie rachunków, jednak mężczyźni częściej odpowiadają za średnio- i długoterminowe decyzje finansowe.

Kobiety zwykle żyją dłużej i nadal zarabiają mniej niż mężczyźni, dlatego po przejściu na emeryturę są bardziej narażone na ubóstwo. Dane pokazują, że w europejskich krajach OECD świadczenia emerytalne dla kobiet w wieku 65 lat i starszych były średnio o 25% niższe niż dla mężczyzn. Podobna sytuacja jest widoczna również w Polsce, gdzie oczekiwana długość życia kobiet jest większa niż mężczyzn (średnio o około siedem lat), a jednocześnie otrzymują one miesięczne świadczenia emerytalne o około 20% niższe niż mężczyźni.

W kwestiach finansowych kobiety zazwyczaj czują się mniej pewnie niż mężczyźni, jednakże wykazują wyższą pewność w odniesieniu do osobistego planowania emerytalnego. Kobiety spodziewają się również otrzymywać znacznie wyższe świadczenia emerytalne niż te wypłacane obecnie, a jednocześnie najprawdopodobniej będą miały one niższe stopy zastąpienia niż mężczyźni i przez to mogą być zagrożone ubóstwem w wieku emerytalnym. Już teraz mamy do czynienia ze znaczną różnicą między mężczyznami i kobietami pod względem wskaźników ubóstwa w wieku emerytalnym, gdzie w przypadku starszych kobiet sięgają one 15,8% w porównaniu z 8,1% dla mężczyzn. **W zależności od etapu życia oraz sytuacji finansowej i rodzinnej, w jakiej się znajdują, kobiety mogą potrzebować dostosowanego do ich potrzeb wsparcia w zakresie edukacji finansowej, co pozwoliłoby im osiągnąć dobrostan finansowy.** Na przykład konkretne interwencje byłyby wymagane w przypadku kobiet zbliżających się do wieku emerytalnego, tych, które właśnie wróciły na rynek pracy po wielu latach spędzonych na urlopie macierzyńskim, kobiet po rozwodzie oraz kobiet młodych.

Kobiety często wykonują gorzej płatne prace i doświadczają również dłuższych przerw w karierze zawodowej z powodu urlopów macierzyńskich. Niezbędne jest zwiększenie świadomości tego, jak duże znaczenie ma zapewnienie sobie wystarczających oszczędności na starość oraz doskonalenie umiejętności Polaków w zakresie długoterminowego oszczędzania. Ograniczona jest również wiedza na temat zasad działania polskiego systemu emerytalnego. **Edukacja finansowa mogłaby być skierowana do osób młodych i dorosłych w wieku produkcyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet, aby pomóc im lepiej zrozumieć zmiany wprowadzone w systemie emerytalnym i podnieść ich świadomość na temat konieczności gromadzenia oszczędności, które będą mogły zostać przez nie wykorzystane w wieku emerytalnym. Oprócz wspierania indywidualnego dobrostanu finansowego, zwiększenie oszczędności długoterminowych może zmniejszyć ryzyko ubóstwa osób starszych.**

Więcej danych pochodzi z międzynarodowego badania OECD INFE na temat kompetencji finansowych osób dorosłych z 2020 r.⁷, w którym Polska uczestniczyła wraz z 25 innymi krajami i gospodarkami. **Średni wynik w zakresie kompetencji finansowych społeczeństwa polskiego wyniósł 13 pkt., co jest średnią dla 12 uczestniczących w badaniu krajów OECD.** Należy jednak dodać, że jedynie nieco ponad jedna trzecia Polaków rozumie pojęcie oprocentowania składanego, co jest istotne zarówno w odniesieniu do korzystania z instrumentów kredytowych, jak i długoterminowego planowania finansowego. Ten niski poziom wiedzy znajduje odzwierciedlenie w stosunkowo niewielkiej liczbie Polaków inwestujących na rynkach finansowych lub posiadających dodatkowe oszczędności emerytalne. Ponadto prawie jedna trzecia Polaków ocenia poziom własnej wiedzy finansowej jako niski lub bardzo niski. Polacy są bardziej skłonni skupiać się na krótkoterminowych potrzebach finansowych i nie planują zabezpieczenia finansowego na przyszłość. **Nieco ponad jedna czwarta Polaków (26,9%) osiąga minimalny wynik w zakresie postaw finansowych, tj. o połowę mniej niż średnia dla OECD.**

Wyniki tego badania pokazują, że w porównaniu z kobietami mężczyźni są lepiej przygotowani w swoich działaniach finansowych, **więcej mężczyzn w porównaniu z kobietami ocenia poziom swojej wiedzy finansowej jako wysoki lub bardzo wysoki, podczas gdy więcej kobiet ocenia swoją wiedzę finansową jako średnią lub dość niską.**

Dodatkowe dane możemy też pozyskać dzięki raportowi PISA 2018 – Wyniki i Wnioski⁸:

- Uczniowie z mniej zamożnych domów i o niższym statusie społeczno-ekonomicznym uzyskali niższe wyniki.

⁷ <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>

⁸ <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>

- Chłopcy znacznie bardziej interesują się finansami niż dziewczęta, czują się pewniej w obszarze zarządzania finansami osobistymi, częściej deklarują posiadanie rachunku bankowego. Oznacza to, że stereotypy płciowe nadal odgrywają znaczącą rolę w edukacji finansowej.
- Podobnie chłopcy byli bardziej pewni siebie niż dziewczęta w obszarze korzystania z cyfrowych usług finansowych.
- Zauważono pewne kluczowe różnice w poziomie wyników uczniów w zależności od takich wskaźników jak wykształcenie i zawody wykonywane przez rodziców czy liczba książek dostępnych w domu.
- Lepsze wyniki osiągnęli ci uczniowie, którzy częściej rozmawiają o pieniądzu z rodzicami i innymi dorosłymi oraz deklarują większą samodzielność w zarządzaniu własnymi pieniędzmi.
- Dziewczęta częściej rozmawiają z rodzicami o pieniądzu i częściej otrzymują prezenty.
- Uczniowie, którzy osiągnęli najwyższe wyniki używają wielu terminów związanych z zarządzaniem finansami osobistymi. Mają dobre pojęcie o funkcjonowaniu systemu finansowego, analizują złożone produkty finansowe i potrafią weryfikować warunki w umowach finansowych i ofertach. W Polsce odsetek uczniów, którzy osiągnęli najwyższe wyniki, był ponownie wyższy wśród chłopców (14,7%) niż wśród dziewcząt (9%).
- Główną barierą uniemożliwiającą polskiej młodzieży osiąganie najlepszych wyników okazała się znajomość pojęć ekonomicznych, zrozumienie instytucji finansowych i bardziej złożonych usług finansowych

Niektóre elementy edukacji finansowej są przewidziane w szkołach podstawowych i średnich. Uczniowie i młodzież mają dostęp do produktów finansowych w Polsce od najmłodszych lat (13+ za zgodą rodziców), co oznacza, że edukacja finansowa dla tej grupy wiekowej powinna wyposażyć ich w umiejętności bezpiecznego korzystania z produktów i usług finansowych oraz przygotować do decyzji finansowych, które będą musieli zacząć podejmować już w najbliższej przyszłości, gdy będą zbliżać się do dorosłości.

Dodatkowe dane dostępne są w raporcie „Edukacja ekonomiczna dziewczynek i chłopców w polskich domach”⁹ opracowanym przez Fundację Think! we współpracy z Bankiem ING. Według raportu ojcowie oceniają swoją wiedzę z zakresu finansów i ekonomii lepiej niż matki. Niemal 60% ojców ocenia ją jako co najmniej „raczej dobrą”, podczas gdy wśród matek tego zdania jest 29% badanych. Oceniana przez rodziców ich zdolność do przekazywania wiedzy z zakresu finansów i ekonomii swoim dzieciom jest na podobnym poziomie u matek i ojców – połowa rodziców uznaje własne umiejętności w tym zakresie za co najmniej „raczej dobre”.

⁹ https://zdrowiefinansowe.pl/images/raporty/Raport_Edukacja_ekonomiczna_dziewczynek_i_chlopcow.pdf

Pomimo kilkudziesięciu lat zmian społecznych i kulturowych w Polsce nadal funkcjonują silne stereotypy na temat ról społecznych kobiet i mężczyzn, co oznacza przypisywanie mężczyznom i kobietom różnych kompetencji w zakresie zarządzania finansami. Powtarzane są one często w mediach i innych źródłach wzorców zachowań i znajdują odzwierciedlenie w postawach, przekonaniach i zachowaniach wielu rodziców wobec swoich córek i synów.

Uzyskane wyniki pokazały, że **niemal wszystkie polskie dzieci otrzymują w domach jakąś formę edukacji ekonomicznej**, która wykracza poza przypadkową obserwację rodziców w czasie czynności konsumenckich. Jednocześnie **zaobserwowano różnice w edukacji dziewczynek i chłopców** oraz w zachowaniach edukacyjnych matek i ojców. Należy podkreślić, iż wciąż przynajmniej **część rodziców wzmacnia swoimi zachowaniami stereotypy ról płciowych**, co zdaje się szczególnie ważnym wnioskiem z przedstawianych badań.

3.2 Organizacje pozarządowe i instytucje z nimi współpracujące - zaangażowanie w tematykę zarządzania finansami osobistymi

Złożoność mechanizmów regulujących rynek finansowy, rosnąca cyfryzacja gospodarki oraz znaczenie społeczno-środowiskowych konsekwencji działań inwestycyjnych sprawiają, że właściwa edukacja finansowa staje się coraz ważniejsza, jeżeli chcemy dać nowym pokoleniom zdolność podejmowania najlepszych decyzji dla przyszłości własnej i naszej planety. Według Światowego Forum Ekonomicznego wiedza z zakresu zarządzania finansami osobistymi i umiejętność korzystania z ofert instytucji finansowych jest jedną z 16 podstawowych kompetencji XXI wieku. Jednak w Grecji, Włoszech i Polsce tylko niewielka liczba organizacji pozarządowych i innych podmiotów prywatnych wykazuje wyższy poziom świadomości i zaangażowania w tematykę finansową i zarządzania finansami osobistymi.

Grecja

W Grecji tylko niewielka liczba organizacji pozarządowych i innych podmiotów prywatnych wykazuje zwiększony poziom świadomości i zaangażowania w tematykę wiedzy finansowej i zarządzania finansami osobistymi.

Z sektora pozarządowego [Grecki Instytut Kompetencji Finansowych](#), założony w 2016 r., jest pierwszą organizacją non-profit w Grecji zajmującą się rozpowszechnianiem wiedzy finansowej i walką z analfabetyzmem finansowym. Od momentu powstania instytut podjął już szereg działań promujących wartość edukacji finansowej, w tym realizację wydarzeń informacyjnych, prowadzenie badań naukowych

oraz tworzenie materiałów edukacyjnych. W chwili obecnej prowadzi kilka inicjatyw, które obejmują między innymi: „Historia pieniądza – program edukacji finansowej dla uczniów szkół podstawowych” obejmujący pakiet seminariów online na temat roli nauczycieli i rodziców w podnoszeniu poziomu kompetencji finansowych dzieci, a także program e-learningowy „[Finanse Osobiste](#)” prowadzony we współpracy z Uniwersytetem w Pireusie.

Dodatkowo organizacja pozarządowa [Women on Top](#), która koncentruje się na wzmocnieniu pozycji finansowej kobiet i równości w zatrudnieniu, jest bardzo aktywna w obszarze edukacji finansowej kobiet w Grecji i uruchomiła kilka inicjatyw w tym zakresie, takich jak badanie na temat wiedzy finansowej kobiet (patrz wyżej Women on Top i Athinea, 2021) oraz „Lekcje finansowe” dla kobiet w wieku powyżej 18 lat. Ponadto [E²Project](#) zajmuje się zwalczaniem analfabetyzmu finansowego i podnoszeniem poziomu wiedzy i kompetencji obywateli, którzy stworzą społeczeństwo posiadające praktyczną wiedzę ekonomiczną niezbędną do poprawy własnej sytuacji życiowej poprzez podejmowanie racjonalnych decyzji w coraz bardziej złożonym świecie gospodarczym. Ich inicjatywy skierowane są przede wszystkim do ludzi młodych, czyli w grupie wiekowej 15-25 lat, w tym projekt [Zapytaj Ekonomistę](#).

Inne organizacje, takie jak [Junior Achievement Greece](#), która skupia się na wprowadzaniu dzieci w świat przedsiębiorczości, [Quality Net Foundation](#) specjalizująca się w tematyce zrównoważonej gospodarki i społeczeństwa, których istnienie i rozwój możliwy jest wraz ze zwiększoną wrażliwością na środowisko naturalne i spójność społeczną, a także [Entrepreneurship and Social Economy Group](#), która zajmuje się bezrobociem wśród młodzieży i kobiet oraz ekonomicznymi przyczynami tego zjawiska, są również aktywne w obszarze edukacji i kompetencji finansowych.

Wreszcie, z sektora bankowego, organizacja [Stowarzyszenie Banków Greckich](#) jest członkiem stowarzyszonym OECD INFE od 2014 r., która utworzyła Międzybankowy Komitet Wysokiego Szczebla ds. Edukacji Finansowej. W tym kontekście opracowuje materiały edukacyjne i różnorodne programy skierowane głównie do odbiorców ze szkół podstawowych i średnich (grupa wiekowa 8-17 lat), takie jak Krajowy Konkurs o Pieniądzech, który jest konkursem internetowym skierowanym do grup szkolnych (grupa wiekowa 13-15 lat) oraz program Banki w Akcji dla starszych dzieci (grupa wiekowa 16-18 lat) przy wsparciu Ministerstwa Edukacji i Spraw Religijnych i organizacji pozarządowej Junior Achievement Greece. Ponadto Grecki Bank Centralny prowadzi program edukacji finansowej dla uczniów i konsumentów: a mianowicie okresową wystawę „E-płatności: mapa drogowa” w muzeum Greckiego Banku Centralnego, obejmującą obszary od rachunków płatniczych po przyszłe płatności (Europejska Federacja Bankowa, 2020).

Włochy

Pierwszy włoski eksperyment z edukacją finansową w tle został przeprowadzony w 2007 r. przez Włoski Bank Centralny. Głównym celem projektu było wprowadzenie zagadnień z obszaru edukacji finansowej do programów nauczania, szczególnie w pośrednich klasach szkół średnich. Jednak program obejmował tylko niewielką liczbę instytucji.

Przełomem może okazać się **Komitet ds. Planowania i Koordynacji Działań Edukacji Finansowej**¹⁰, utworzony w 2017 r. na zlecenie Ministerstwa Gospodarki i Finansów (MEF) oraz Ministerstwa Edukacji (MIUR). Komitet dąży do uruchomienia pierwszej krajowej strategii edukacji finansowej – jednak wyników tej inicjatywy nie można jeszcze ocenić.

Ważnym krokiem naprzód było uruchomienie **portalu edukacji finansowej**¹¹ oraz wprowadzenie **Miesiąca Edukacji Finansowej**, który od 2018 r. ma miejsce corocznie w październiku. Działania Włoch zdecydowanie pozostają w tyle za innymi krajami, które odkilkunastu już lat wdrażają ustrukturyzowane programy.

Chociaż prawdą jest, że sektor publiczny może mieć kluczowe znaczenie w promowaniu edukacji finansowej we Włoszech w sposób oddzielony od interesów partyjnych, sektor prywatny może tu również odegrać swoją rolę. W rzeczywistości edukacja finansowa może również wywodzić się z etycznego poradnictwa. Jest to linia obrona na przykład przez organizację **EticaSgr**¹² która zobowiązała się do promowania „etycznej edukacji finansowej”, co oznacza nie tylko towarzyszenie klientom w świadomych wyborach, które leżą w ich najlepszym interesie, ale także kierowanie ich w stronę zrównoważonych i odpowiedzialnych inwestycji – takich, które szanują środowisko i prawa człowieka.

Edukacja finansowa wymaga zatem dodatkowo edukacji obywatelskiej i ekologicznej, jako że sama w sobie może kryć różnorakie pułapki.

Polska

Zainteresowanie realizacją programów i inicjatyw edukacji finansowej w Polsce rośnie, jednak nie na taką skalę, jaka jest potrzebna, aby w mentalności ludzi mogły dokonać się naprawdę znaczące zmiany. Wynika to głównie z **braku krajowego systemu projektowania, wdrażania i finansowania inicjatyw edukacji finansowej**.

¹⁰ Committee for the Planning and Coordination of Financial Education Activities

¹¹ Financial Education Portal

¹² EticaSgr

Obecnie dominują inicjatywy oddolne, przygotowywane przez interesariuszy (administrację publiczną na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje pozarządowe, sektor prywatny, tj. banki, uniwersytety itp.) zainteresowanych rozpowszechnianiem edukacji finansowej i poszukiwaniem finansowania na tworzenie treści edukacji finansowej dla różnych grup docelowych. Szkolenia z zakresu edukacji finansowej są częścią kursów aktywizacji społecznej i zawodowej.

Przykładowo władze krajowe¹³ mają bezpośrednie lub pośrednie zadanie promowania edukacji finansowej zgodnie ze swoim statusem prawnym. Zazwyczaj instytucje te występują jako koordynator programów edukacyjnych z elementami edukacji finansowej prowadzonych docelowo przez organizacje pozarządowe.

Większość inicjatyw jest opracowywana i wdrażana przez organizacje pozarządowe działające na terytorium całego kraju. W Polsce aktywnych jest kilka instytucji non-profit związanych z usługami finansowymi¹⁴. Istnieje również grupa organizacji non-profit zaangażowanych we wdrażanie edukacji finansowej, które nie są związane z sektorem usług finansowych, gdzie często głównym celem tych organizacji jest zapewnienie szerszego dostępu do edukacji w szerokim tego słowa znaczeniu i zwalczanie wykluczenia społeczno-gospodarczego¹⁵.

Duża część inicjatyw edukacji finansowej dla dzieci i młodzieży jest podejmowana przez organizacje pozarządowe i wdrażana w szkołach podstawowych i średnich w formie dobrowolnych modułów realizowanych przez nauczycieli lub zewnętrznych świadczeniodawców, gdzie przykładem tego typu inicjatywy jest program [BAKCYL](#) realizowany przez Warszawski Instytut Bankowy¹⁶. Niestety, ze względu na i tak już przeładowany program nauczania, dyrektorzy szkół lub nauczyciele często nie uwzględniają w nim działań związanych z edukacją finansową.

¹³ Bankowy Fundusz Gwarancyjny, Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych (KDPW), Rzecznik Finansowy, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Ministerstwo Finansów, Komisja Nadzoru Finansowego, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

¹⁴ Fundacja BGK im. J. K. Steczkowskiego, Polskie Stowarzyszenie Aktuariuszy, Fundacja Warszawski Instytut Bankowości, CFASociety Poland, Fundacja GPW, Krajowy Związek Banków Spółdzielczych, Izba Zarządzających Funduszami i Aktywami, Izba Gospodarcza Towarzystw Emerytalnych

¹⁵ Stowarzyszenie Krzewienia Edukacji Finansowej, Stowarzyszenie Aquila, Czepczynski Family Foundation, Federacja Konsumentów, Finanse i Ekonomia Dla Każdego (FEDK), Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, Fundacja Szczęśliwe Dzieciństwo, Fundacja Wspomagania Wsi, Fundacja Nauka dla Środowiska, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Fundacja Instytut Zarządzania Ryzykiem Społecznym, Fundacja Innowacja i Wiedza, Stowarzyszenie L4G, Fundacja im. Leśława A. Pagi, Rudzkie Konto Pomocy, Klub Seniora, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa WiedzyTHINK!, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości

¹⁶ <https://www.wib.org.pl/about-us/#about-wib>

Wiele z realizowanych inicjatyw łączy kilka celów i obejmuje działania o różnorodnym charakterze. Na przykład ukierunkowane są one na zwiększanie świadomości i dostarczanie informacji na temat konkretnych zagadnień, poszerzanie wiedzy i umiejętności grup docelowych związanych z kwestiami finansowymi lub zapewnianie wsparcia w postaci nadzoru i aktywnego doradztwa. Biorąc pod uwagę to, że dzieci i młodzież są najczęstszą grupą docelową inicjatyw edukacji finansowej w Polsce, nie dziwi również fakt, że większość z nich składa się ze szkoleń, lekcji lub warsztatów, które zazwyczaj prowadzone są przez nauczycieli lub ekspertów w szkołach, na uniwersytetach, podczas zajęć pozalekcyjnych lub w ramach wolontariackich klubów szkolnych.

Od kilku lat banki jako przedstawiciele sektora prywatnego dostarczają swoim klientom materiały edukacyjne traktujące o planowaniu finansowym, oszczędzaniu, zarządzaniu długiem, cyber bezpieczeństwie i inwestowaniu.

W Polsce istnieje formalna i nieformalna współpraca międzysektorowa w dziedzinie edukacji finansowej, tj. współpraca administracji publicznej ze stowarzyszeniami branżowymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, współpraca między różnymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, współpraca organizacji społeczeństwa obywatelskiego z sektorem prywatnym, a także współpraca między uniwersytetami i interesariuszami publicznymi, prywatnymi i podmiotami społeczeństwa obywatelskiego.

Należy zauważyć, że podczas prowadzenia badań nie znaleźliśmy żadnych inicjatyw poświęconych wyłącznie dziewczętom lub młodym kobietom. **Istnieje też bardzo niewiele inicjatyw skierowanych do kobiet w wieku produkcyjnym.**

3.3 Czynniki ryzyka ubóstwa wśród dziewcząt i młodych kobiet

Dane zebrane w trzech krajach objętych niniejszym badaniem pokazują, że głównymi czynnikami ryzyka ubóstwa są: poziom wykształcenia, bezrobocie, typ gospodarstwa domowego i miejsce zamieszkania.

W Grecji młodzież NEET (skrót od ang. *Not in Education, Employment, or Training*, czyli młodzież pozostająca poza sferą zatrudnienia i edukacji, a więc osoby, które jednocześnie nie uczą się, nie pracują ani nie przygotowują się do zawodu¹⁷) oraz matki/rodzice samotnie wychowujący dzieci to grupy społeczne, które mogą być w znacznym stopniu narażone na działanie czynników ryzyka przyczyniających się

¹⁷ <https://www.eurofound.europa.eu/topic/neets>

do ubóstwa. We Włoszech grupą najbardziej poszkodowaną na skutek pandemii COVID-19 są kobiety wychowujące dzieci, które już wcześniej cierpiały z powodu poważnego wykluczenia z rynku pracy. Natomiast dane zebrane przez GUS wskazują, że w Polsce najbardziej zagrożone skrajnym ubóstwem są rodziny utrzymujące się ze świadczeń społecznych oraz z rolnictwa, a także rodziny z co najmniej 3 dzieci oraz gospodarstwa z osobami dotkniętymi niepełnosprawnością.

Grecja

Według danych pochodzących z raportu opracowanego w ramach Europejskiego Badania Dochodów i Warunków Życia (SILC) przez Grecki Urząd Statystyczny (ELSTAT) w 2021 r. **28,3% populacji Grecji było zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym** w rozumieniu zgodnym z definicją „Europa 2030” (wartość, która w oparciu o definicję „Europa 2020” oszacowana byłaby na poziomie 29,5%)¹⁸, **natomiast w przypadku osób poniżej 17 roku życia zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wzrasta do 32%**. W porównaniu z 2020 r. odnotowano wzrost z 27,4% całkowitej liczby populacji zagrożonej ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w rozumieniu zgodnym z definicją „Europa 2030” (wartość, która w oparciu o definicję „Europa 2020” oszacowana byłaby na poziomie 28,9%)¹⁹.

Patrząc bardziej szczegółowo, **odsetek populacji dotkniętej deprivacją materialną i społeczną w 2021 r. wyniósł 13,9%**, natomiast w przypadku nieletnich (grupa wiekowa 0-17 lat) odsetek ten spada do 13,4%. W ujęciu z podziałem na płeć deprivacja materialna i społeczna dotyka 13,2% mężczyzn i 14,5% kobiet (Grecki Urząd Statystyczny, 2021).

Odsetek dorosłych (w wieku 18-64 lat), którzy należą do gospodarstw domowych o niskiej intensywności pracy, wynosi 13,6% i został oszacowany na poziomie 12,5% dla mężczyzn oraz 14,6% dla kobiet (Grecki Urząd Statystyczny, 2021).

Niektóre z **głównych czynników ryzyka ubóstwa** zostały wskazane we wspomnianym raporcie SILC, a także w raporcie Poverty Watch Greece 2022 (Greek Anti-Poverty Network, 2022), a mianowicie:

– **Poziom wykształcenia:** jak podkreślono, im wyższy poziom wykształcenia, tym mniejsze zagrożenie ubóstwem. Na 2021 r. zagrożenie ubóstwem oszacowano na 25,8% w odniesieniu do osób, które ukończyły przedszkolny i podstawowy etap nauki oraz naukę w szkole średniej pierwszego stopnia, 23,1% w odniesieniu do osób, które ukończyły naukę w szkole średniej drugiego stopnia i etap policealny,

¹⁸ The differences between the “Europe 2020” and “Europe 2030” can be found on the following link: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE))

¹⁹ Ibid.

oraz 7,9% w odniesieniu do osób, które ukończyły pierwszy i drugi etap szkolnictwa wyższego.

- **Bezrobocie:** osoby bezrobotne są najbardziej zagrożone ubóstwem. W 2021 r. zagrożenie ubóstwem oszacowano na 11,3% w odniesieniu do osób pracujących (grupa wiekowa 18+) i 45,4% w odniesieniu do osób bezrobotnych. W przypadku kobiet wskaźniki te wynosiły odpowiednio 8,8% i 38,6%.
- **Typ gospodarstwa domowego:** gospodarstwa domowe z dziećmi na utrzymaniu są bardziej zagrożone ubóstwem (22%) niż gospodarstwa domowe bez dzieci na utrzymaniu (15,4%). Dodatkowo gospodarstwa domowe składające się z jednego rodzica samotnie wychowującego dziecko (lub dzieci) są bardziej zagrożone ubóstwem (30,1%). Według [Stowarzyszenia na rzecz Samotnych Rodziców i Kobiet](#) najczęstszym typem gospodarstwa domowego składającego się z jednego rodzica samotnie wychowującego dziecko (lub dzieci) w Grecji jest rodzina obejmująca matkę i jej dziecko (lub dzieci).
- **Miejsce zamieszkania:** niektóre obszary w Grecji wykazują wyższy odsetek osób żyjących w ubóstwie i dotkniętych wykluczeniem społecznym lub nimi zagrożonych.

Z powyższych danych jasno wynika, że młodzież NEET oraz matki/rodzice samotnie wychowujący dzieci to grupy społeczne najbardziej narażone na działanie czynników ryzyka przyczyniających się do ubóstwa.

Ponadto, jeśli chodzi o sytuację dzieci, dane pokazują, że ubóstwo dzieci jest poważnym problemem w greckim społeczeństwie. Raport DeepDive Greece (UNICEF, 2021) podkreśla, że **odsetek dzieci (czyli osób poniżej 18 roku życia) żyjących w gospodarstwach domowych doświadczających ubóstwa lub wykluczenia społecznego sięga 31%-33% w odniesieniu do chłopców i 28,9% w odniesieniu do dziewcząt**. Jeśli chodzi o różne grupy wiekowe dzieci, zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym jest najwyższe wśród dzieci w wieku 12-17 lat (34,9%), w porównaniu z 30,6% dla dzieci w wieku 6-11 lat, a najniższy odsetek (26,2%) dotyczy dzieci poniżej 6 roku życia. Ponadto w 2020 r. **ryzyko trwałego ubóstwa dzieci**²⁰ (czyli osób poniżej 18 roku życia) w Grecji wynosiło 14,0%, przy czym rodzice samotnie wychowujący dzieci częściej doświadczają trwałego ubóstwa niż inne rodziny.

Grecki Komitet Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu donosi, że w 2022 r., 32% dzieci w wieku 0-17 lat żyło zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a dane pokazują, że ubóstwo dzieci w Grecji było poważne, powtarzające się i pogarszające się oraz na poziomie znacznie wyższym niż średnia europejska.

²⁰ Persistent child poverty shows the percentage of the population or children whose disposable income equivalent was below the "at-risk-of-poverty threshold" for the current year and at least 2 of the 3 previous years.

Ubóstwo dzieci jest ściśle powiązane z **pochodzeniem rodziców**. Dzieci mające rodziców będącymi rodowitymi mieszkańcami borykają się z ubóstwem w mniejszym stopniu (19,5%) niż dzieci z co najmniej jednym rodzicem pochodzącym z innego kraju (31,3%) (UNICEF, 2021). Wreszcie, zgodnie z dostępnymi danymi **ubóstwa dzieci nie można postrzegać w oderwaniu od sytuacji rodzinnej i ubóstwa dziedzicznego**. Ubogie dzieci żyją w ubogich rodzinach, a zatem nie ma sensu podejmować wyizolowanych działań ukierunkowanych na poprawę sytuacji życiowej dzieci, jeśli nie zostaną podjęte żadne środki w celu zmniejszenia zasięgu skrajnego ubóstwa w pojęciu ogólnym (Poverty Watch, Grecja, 2022).

Włochy

Dla kobiet pandemia COVID-19 była ciężkim ciosem na froncie pracy, a odsetek zatrudnionych kobiet wyniósł jedynie 49%, co jest najgorszym wynikiem od 2013 r. Sytuację kobiet przedstawia Budżet Płci 2021 (Bilancio di genere 2021) opracowany przez Departament Rachunkowości w Ministerstwie Finansów (Ragioneria Generale dello Stato, RGS)²¹. Analiza pokazuje, w jaki sposób kryzys wywołany pandemią COVID-19 uwypuklił różnice na niekorzyść kobiet: po raz pierwszy od 2013 r. wskaźnik zatrudnienia kobiet spadł, a różnica między kobietami i mężczyznami wzrosła, osiągając 18,2 punktu procentowego.

W 2020 r. liczba kobiet zatrudnionych i pozostających w sytuacji pewnej stabilności (60 miesięcy lub więcej czasu zatrudnienia) wyniosła 66%, co stanowi wzrost w stosunku do przeszłości. W 2020 r. odsetek kobiet niepewnych swojego zatrudnienia wyniósł 7,2%. Odsetek kobiet pracujących w niepełnym wymiarze godzin nieznacznie spadł na przestrzeni roku, po stałym wzroście w ciągu ostatniej dekady. Dla 60% pracownic praca w niepełnym wymiarze godzin była przykrą koniecznością, a nie wyborem. Wymuszona praca w niepełnym wymiarze godzin wraz z coraz częstszą pracą na nisko płatnych stanowiskach (12,1% w 2020 r.) przyczyniają się do pogorszenia poziomu wynagrodzeń kobiet.

Kobiety pracujące były w większości przypadków pracownicami najemnymi, zatrudnionymi głównie w handlu, służbie zdrowia i sektorze edukacji. Warto też zauważyć, że nie odnotowano wzrostu liczby kobiet pracujących na własną rękę (wolnych strzelców lub prowadzących własną działalność gospodarczą).

Grupą najbardziej poszkodowaną przez pandemię COVID-19 były kobiety wychowujące dzieci. Dane pokazują, że częściej niż ojcowie zmuszone były uciekać się do inteligentnej organizacji pracy oraz wnioskowały o urlop rodzicielski (79% – urlopy

²¹ Ragioneriadellostato. Bilancio di genere (2020), https://www.rgs.mef.gov.it/VERSIONE-1/attivita_istituzionali/formazione_e_gestione_del_bilancio/rendiconto/bilancio_di_genere/index.html

macierzyńskie, 21% – urlopy ojcowskie). Wskaźnik zatrudnienia kobiet wychowujących dzieci poniżej 5 roku życia był o ponad 25% niższy niż wskaźnik zatrudnienia kobiet bezdzietnych, a w wyniku kryzysu pandemicznego wynik ten uległ dalszemu pogorszeniu. Jeśli chodzi o równowagę między życiem zawodowym a prywatnym, liczba dni urlopu ojcowskiego we Włoszech wzrosła z 3 do 11 w latach 2015-2021, ale ojcowie nadal rzadko korzystają z tego fakultatywnego urlopu. „Ciężar wychowywania potomstwa” nadal więc w nieproporcjonalnym stopniu spada na kobiety.

W 2020 r. liczba młodych nieaktywnych zawodowo kobiet wzrosła. Odsetek kobiet nieposzukujących aktywnie pracy był najwyższy w najmłodszej grupie wiekowej 15-34 lat. Wstępne szacunki Eurostatu dotyczące zagrożenia ubóstwem na 2020 r. wskazują, że we Włoszech odnotowano w tym zakresie wzrost²². Dane sprzed pandemii (za 2018 r.) wskazują na wyższe ryzyko ubóstwa wśród rodziców samotnie wychowujących dzieci, rodzin obejmujących dwójkę rodziców z dziećmi i osób młodszych. Według raportu traktującego o równowadze płci „różnice pomiędzy sytuacją kobiet i mężczyzn pogłębiły się na niekorzyść kobiet w starszych grupach wiekowych. W 2020 r. ubóstwo absolutne we Włoszech osiągnęło najwyższy poziom od 2005 r. Różnice pomiędzy sytuacją kobiet i mężczyzn nie wydają się jednak znaczące; odsetek kobiet żyjących w absolutnym ubóstwie w 2020 r. wyniósł 9,4% (+1,8 punktu procentowego w porównaniu z 2019 r.)”. W 2019 r. liczba kobiet doświadczających dużych trudności ekonomicznych lub żyjących w gospodarstwach domowych dotkniętych deprawacją materialną spadła i wynosiła odpowiednio 8,3% i 7,7%.

Włoskie studentki osiągają niższe wyniki w obszarze kompetencji finansowych. Osiągają one niższe wyniki niż ich rówieśnicy w krajach OECD i włoscy mężczyźni. Włoski Bank Centralny i Komitet ds. Planowania i Koordynacji Działań w zakresie Edukacji Finansowej organizują interwencje i kursy w zakresie edukacji finansowej, których celem jest również zmniejszenie różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami w tym obszarze. Liczba włoskich absolwentek w wieku od trzydziestu do trzydziestu czterech lat stale rośnie i obecnie jest więcej absolwentek niż absolwentów (34,4% w porównaniu z 21,4%). Studentki uniwersytetów na wydziałach dyscyplin STEM (z ang. *science, technology, engineering and mathematics*, czyli nauki ścisłe, technologia, inżynieria i matematyka) są nadal nieliczne, jednak ich liczba stale rośnie; największa liczba kobiet uzyskujących stopnie doktorskie zajmuje się dyscyplinami STEM (43,1% absolwentek studiów doktoranckich), chociaż liczba ta nieznacznie spadła w porównaniu z 2019 r. Liczba zatrudnionych młodych kobiet kończących studia stanowi 61,2% całkowitej liczby absolwentek, co jest wynikiem niższym niż w przypadku mężczyzn i niższym niż w poprzednich latach.

²² Eurostat (2021). One in five people in the EU at risk of poverty or social exclusion, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/edn-20211015-1>

W 2020 r. w prawie wszystkich spółkach giełdowych we Włoszech stanowiska zarządcze piastowane były zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn, a kobiety stanowiły 38,8% członków zarządu. Jednak wobec braku ograniczeń regulacyjnych i biorąc pod uwagę charakterystykę zarządów – ich członkowie w większości są niezależni i zasiadają w więcej niż jednym zarządzie, odnotowano znacznie mniejszą obecność kobiet na stanowiskach kierowniczych niż w zarządach. Co więcej, w największych spółkach notowanych na włoskiej giełdzie odnotowano mniejszą obecność kobiet na stanowiskach prezesowskich, choć wynik ten wskazuje na wzrost w porównaniu z przeszłością (17,6% w 2020 r. w porównaniu z 5,4% w 2014 r.), a wśród włoskich dyrektorów zarządzających w 2020 r. odnotowano całkowity brak kobiet (po skromnej obecności około 3% w latach 2018-2019). Ponadto w latach 2014-2019 w przedsiębiorstwach, od których nie wymaga się przestrzegania parytetów płci, nie odnotowano wzrostu w niezmiernie niskim poziomie obecności kobiet w organach zarządczych.

Polska

Według raportu Poverty Watch²³ w 2021 r. zasięg ubóstwa skrajnego zmniejszył się z 5,2% do 4,2%, powracając w ten sposób do poziomu z 2019 r. Ubóstwo skrajne oznacza, że konsumpcja poniżej tego poziomu zagraża życiu i zdrowiu ludzkiemu. Wartość ta jest określana przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) na podstawie minimum egzystencji, które jest szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). W 2021 r. granica ubóstwa skrajnego dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wynosiła 692 zł, natomiast dla gospodarstwa domowego 2+2 wyniosła ona 1 868,4 zł. **Oznacza to, że w 2021 r. w skrajnym ubóstwie żyło 1,6 mln Polaków.**

Zasięg ubóstwa relatywnego właściwie się nie zmienił (z 11,8% do 12%) po tym, jak spadł w 2020 r. z powodu zmniejszenia się średnich wydatków, a tym samym granicy ubóstwa. W 2021 r. granica ubóstwa relatywnego dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wynosiła 909 zł, natomiast dla gospodarstwa domowego 2+2 wyniosła ona 2 454,3 zł. **Oznacza to, że w 2021 r. liczba Polaków żyjących w relatywnym ubóstwie wzrosła o 100 tys. do 4,6 mln.**

Liczba dzieci żyjących w skrajnym ubóstwie zmniejszyła się o około 77 000 – z 410 000 w 2020 r. do 333 000 w 2021 r. Liczba skrajnie ubogich seniorów zmniejszyła się o około 67 000 – z 312 000 w 2020 r. do 246 000 w 2021 r. Należy zauważyć, że seniorzy i dzieci żyjące nieco powyżej granicy minimum egzystencji nadal doświadczają ubóstwa. Celem powinno być całkowite uwolnienie dzieci i seniorów od ubóstwa i niedostatku.

²³ https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2022/10/monitoring_ubostwa_2022_ost.pdf

Prognoza na 2022 r. była negatywna, a na 2023 r. nie przewidziano żadnych zmian. Prognozowano, że skala ubóstwa wzrośnie o co najmniej 2 punkty procentowe: nie tylko z powodu wyższego kryzysu kosztów utrzymania, ale także ze względu na przewidywany wzrost bezrobocia.

Ponadto znaczny odsetek Polaków (27%) przyznał się do problemów finansowych, z którymi borykają się na skutek pandemii COVID-19, gdzie wśród najbardziej narażonych na ryzyko finansowe znaleźli się młodzi ludzie (31% w grupie wiekowej 18-34 lat), którzy częściej pracowali w branżach dotkniętych ograniczeniami związanymi z COVID-19²⁴. **Kobiety (30%) w porównaniu z mężczyznami (25%) częściej doświadczały problemów finansowych**, najprawdopodobniej z powodu bardziej ograniczonych oszczędności przez nie posiadanych.

Według raportu Oblicza ubóstwa kobiet w Polsce²⁵, w rodzinach dotkniętych ubóstwem to najczęściej kobiety pełnią funkcję osób zarządzających dochodami i wydatkami gospodarstwa domowego oraz starają się poprawić sytuację materialną i bytową całej rodziny. Kobiety są niejednokrotnie menedżerkami ubóstwa: spada na nie obowiązek jak najefektywniejszego zarządzania bardzo skromnym budżetem domowym. Zajęcie to nie stanowi bynajmniej źródła zadowolenia i poczucia sprawczości czy władzy w rodzinie, lecz jest znacznym fizycznym i psychicznym obciążeniem dla kobiet (o wiele większym niż dla mężczyzn): to one są zmuszone podejmować ciągle decyzje o cięciu wydatków i poszukiwać jak najkorzystniejszych ofert podstawowych produktów, niezbędnych w gospodarstwie. To one też zajmują się częściej poszukiwaniem dodatkowych źródeł dochodu – prac sezonowych, prac w szarej strefie – czy możliwości pożyczania pieniędzy od znajomych i rodziny, a także formalnościami związanymi ze świadczeniami społecznymi. Dodatkowo przyrasta liczba obowiązków i zajęć domowych wykonywanych w celu uniknięcia kupowania gotowych usług. W efekcie ubogie kobiety są skazane na ciągłe życie w niepewności i stresie, a także doświadczają upokorzeń związanych z próbami utrzymania się „na powierzchni” w codziennym życiu, naznaczonym piętnem ubóstwa. To zwielokrotnione obciążenie kobiet w warunkach ubóstwa ma negatywne konsekwencje dla ich kondycji psychofizycznej. Co więcej, jest to wzorzec często obserwowany i powielanych przez ich córki i wnuczki.

Dane zgromadzone przez GUS²⁶ wskazują, że do najbardziej zagrożonych ubóstwem skrajnym należały osoby w gospodarstwach utrzymujących się ze świadczeń społecznych (poza emeryturami) oraz z rolnictwa a także gospodarstwa z co

²⁴ pkse0py (ing.pl)

²⁵ https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/publikacje/Documents/Oblicza_ubostwa_kobiet_w_Polsce.pdf

²⁶ https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosc/5487/14/9/1/zasieg_ubostwa_ekonomicznego_w_polsce_w_2021_roku.pdf

najmniej 3 dzieci oraz gospodarstwa z osobami dotkniętymi niepełnosprawnością. Czynnikiem zwiększającym ryzyko ubóstwa skrajnego był brak lub niski poziom wykształcenia.

W oparciu o przeprowadzone badanie zidentyfikowano następujące czynniki ryzyka ubóstwa dziewcząt i młodych kobiet:

- **Bezrobocie:** do najbardziej zagrożonych ubóstwem skrajnym należały osoby z gospodarstw domowych utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł, w tym ze świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty (ok. 14%) oraz z gospodarstw domowych rolników (ok. 11%). Wyższy od przeciętnego poziom ubóstwa skrajnego wystąpił także w gospodarstwach domowych rencistów (ok. 6%). Natomiast do najmniej zagrożonych ubóstwem skrajnym należały osoby z gospodarstw domowych: utrzymujących się z pracy na własny rachunek (ok. 2%), emerytów (ok. 3%) oraz pracowników najemnych (ok. 4%).
- **Poziom wykształcenia** także silnie różnicował zasięgi ubóstwa skrajnego. Najbardziej dotknięte ubóstwem skrajnym były osoby z gospodarstw domowych, gdzie głowa gospodarstwa domowego legitymowała się wykształceniem co najmniej gimnazjalnym (ok. 11%), a najmniej – z wykształceniem wyższym (ok. 1%). Wyższy od średniej krajowej był także zasięg ubóstwa wśród osób z gospodarstw, w których głowa gospodarstwa domowego legitymowała się wykształceniem zasadniczym zawodowym (ok. 7%). Można powiedzieć, że wraz z coraz wyższym poziomem wykształcenia malał zasięg ubóstwa skrajnego.
- **Typ gospodarstwa domowego:** jeśli uwzględnimy typologię gospodarstw domowych ze względu na obecność i liczbę osób w wieku 0-17 lat (dzieci) w gospodarstwach domowych, to okazuje się, że odsetek osób żyjących w skrajnym ubóstwie (według przyjętego kryterium) wynosił od ok. 3% wśród osób w gospodarstwach domowych bez dzieci, do ok. 8% wśród osób w gospodarstwach domowych z co najmniej trojgiem dzieci. Gospodarstwa domowe składające się z jednego rodzica wychowującego dziecko (lub dzieci) również były bardziej narażone na ubóstwo.
- **Miejsce zamieszkania:** stopa ubóstwa skrajnego na wsi osiągnęła w 2021 r. poziom 8%. W miastach (w ujęciu całościowym) wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego był czterokrotnie mniejszy i wyniósł 2% (w zależności od wielkości miast stopa ubóstwa skrajnego wynosiła od ok. 1% w grupie miast liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców do ok. 3% w ośrodkach miejskich poniżej 20 tys. mieszkańców).

3.4 Rola organizacji pozarządowych i podmiotów współpracujących w przeciwdziałaniu dziedzicznemu ubóstwu

Organizacje pozarządowe, z wieloletnią tradycją działań oddolnych, są, obok samorządów, kluczowym elementem systemu, który zapewnia szeroki dostęp do usług społecznych świadczonych w sposób aktywizujący i angażujący lokalną społeczność. Praca sektora NGO w obszarze usług społecznych pozwala mu nie tylko uzupełniać ofertę samorządu, ale także wspierać proces diagnozowania realnych potrzeb beneficjentów, oraz aktywizować lokalną społeczność w sprawach bezpośrednio związanych z ich potrzebami. Dzięki temu beneficjenci mają dostęp do usług świadczonych przez podmioty zakorzenione w społeczności lokalnej i jako takie zaspokajające ich specyficzne i indywidualne potrzeby, a jednocześnie są zachęceni do uczestnictwa w życiu społeczności.

W Grecji działa pewna liczba organizacji pozarządowych zajmujących się tematem ubóstwa i wdrażających inicjatywy koncentrujące się również na tym obszarze, a także świadczących usługi dla grup społecznych znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej. Niektóre z tych organizacji skupiają się wyłącznie na ubóstwie, ale zazwyczaj nie z perspektywy płci i nie adresując też zagadnienia ubóstwa dziedzicznego jako takiego, inne z kolei zajmują się szerokim spektrum usług społecznych, które obejmują również działania przeciwko ubóstwu i niestabilności finansowej. Ponadto istnieją organizacje, które angażują się w pracę z kobietami i dziewczętami z grup znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej lub finansowej, ale nie koncentrują się konkretnie na (dziedzicznym) ubóstwie.

We Włoszech ubóstwo jest zagadnieniem, które w coraz większym stopniu skupia na sobie uwagę i jest celem działań decydentów politycznych oraz podmiotów trzeciego sektora, takich jak fundacje i organizacje pozarządowe, które w coraz większym stopniu ukierunkowują swoje działania na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju. W 2020 r. ubóstwo we Włoszech pogłębiła pandemia COVID-19, która pogorszyła warunki życia osób już znajdujących się w rozpaczliwej sytuacji. W rzeczywistości, nawet bardziej niż w przeszłości, kobiety, uchodźcy, mniejszości etniczne i osoby starsze są dyskryminowane, co pogłębia już istniejące nierówności. Nie ma wątpliwości, że organizacje pozarządowe we Włoszech stanowią podstawowy filar systemu opieki społecznej.

W Polsce udział sektora non-profit, mierzony liczbą beneficjentów, był drugim co do wielkości dostawcą usług (28% beneficjentów) i choć był niższy od udziału podmiotów sektora publicznego, jego udział był wyższy niż sektora prywatnego. Sektor organizacji pozarządowych wspierających dziewczęta i młode kobiety zagrożone marginalizacją jest w Polsce bardzo zróżnicowany, duże organizacje działają na terenie całego kraju, a lokalne organizacje świadczą usługi tylko na rzecz społeczności

lokalnych na małą skalę. Istnieją organizacje, które koncentrują się wyłącznie na wspieraniu kobiet, jednakże większość organizacji wspiera osoby zagrożone wykluczeniem społecznym i zawodowym.

Grecja

- [Grecki Komitet Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu \(Anti-Poverty Network – EAPN Greece\)](#) – jest członkiem Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu i zajmuje się zwiększaniem świadomości w obszarze ubóstwa, edukowaniem na temat pierwotnych przyczyn i konsekwencji ubóstwa, promowaniem partycypacji osób żyjących w ubóstwie w podejmowaniu decyzji oraz badaniem i tworzeniem sieci kontaktów przeciwko ubóstwu.
- [Praksis](#) – w ramach szerokiego zakresu działań podejmowanych w kilku dziedzinach społeczno-gospodarczych świadczy usługi na rzecz grup społecznych dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym; zaliczają się do nich między innymi mieszkalnictwo socjalne, usługi zdrowotne, otwarte ośrodki dziennego pobytu dla osób bezdomnych itp.
- [Arsis](#) – w ramach szerokiego zakresu działań podejmowanych w kilku dziedzinach społeczno-gospodarczych świadczy usługi na rzecz grup społecznych dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym; zaliczają się do nich między innymi zbiórka i dystrybucja podstawowych produktów dla osób bezdomnych, migrantów, rodzin i osób potrzebujących, a także instytucji i organizacji wspierających osoby znajdujące się w podobnej sytuacji w osadach romskich lub na obszarach o niskim standardzie życia.
- [Action Aid Greece w Atenach](#) – jest ośrodkiem wsparcia dla osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym działającym od maja 2017 r. Jednocześnie ma charakter ośrodka sąsiedzkiego otwartego dla wszystkich mieszkańców, grup i organizacji obywatelskich, a także lokalnych przedsiębiorstw, co wszystkim daje szansę na wspólne wdrażanie zmian, które w ich odczuciu potrzebne są w ramach ich lokalnej społeczności.
- [Centrum Działań Społecznych i Innowacji MOP](#) – w ramach szerokiego zakresu działań podejmowanych w kilku dziedzinach społeczno-gospodarczych prowadzi inicjatywy edukacyjne dla dotkniętych ubóstwem grup społecznych. Dodatkowo, [KMOP Social Net](#) zapewnia doradztwo w zakresie zatrudnienia osobom znajdującym się w trudnej sytuacji finansowej.
- [SOS Wioski Dziecięce Greece](#) – za pośrednictwem swoich [Ośrodków Socjalnych](#) wspiera rodziny i pomaga im na nowo pozyskać zdolność samodzielnego

zaspokajania potrzeb codziennego życia i dbania o swoje dzieci. Ośrodki Socjalne zapewniają rodzinom wsparcie doradcze i terapeutyczne, a także bezpłatne zajęcia twórcze i pomoc materialną

- [Uśmiech Dziecka](#) – posiada wyspecjalizowany zespół, który wspiera dzieci i rodziny żyjące w ubóstwie lub nim zagrożone. Świadczenia (ośrodki opieki dziennej, służba zdrowia i opieka społeczna, a także centra wsparcia) są bezpłatne i oferowane w całym kraju, w holistycznym podejściu zaspokajając potrzeby każdego dziecka.
- [Razem dla Dzieci](#) – również działa na rzecz walki z ubóstwem i tworzenia zrównoważonych warunków życia dla dzieci i rodzin poprzez zapewnienie dostępu do bezpiecznej i pożywnej żywności.
- [Stowarzyszenia na rzecz Rodziców Samotnie Wychowujących Dzieci i Kobiet](#) – jego misją jest prowadzenie działań, programów i inicjatyw na rzecz wsparcia, socjalizacji i profesjonalizacji kobiet w wieku 18+ oraz rodziców samotnie wychowujących dzieci na terenie całego kraju. Programy i działania te mają na celu przyczynienie się do poprawy sytuacji gospodarczej i społecznej kobiet w każdym mieście i regionie Grecji, a w szczególności wspieranie grup znajdujących się w najbardziej niekorzystnej sytuacji, gdzie celem nadrzędnym jest przezwyciężenie ubóstwa, zdobycie wiedzy, zwiększenie poziomu zatrudnienia, rozwiązanie problemu głodu, zaspokojenie najpilniejszych potrzeb i płynne przejście w realia wolnego rynku.
- [Grecka Fundacja Banki Żywności](#) – ma siedzibę w Atenach i działa wyłącznie na rzecz zwalczania głodu i ograniczania marnotrawstwa, zbiera żywność, napoje, detergenty i przybory toaletowe, które są następnie bezpłatnie oferowane potrzebującym. Banki żywności działają też w innych ośrodkach miejskich w całej Grecji (Saloniki, Larisa, Drama, Heraklion).

Włochy

- [Kobiety do Kwadratu](#) – projekt non-profit realizowany w obszarze kompetencji finansowych i integracji społecznej stworzony przez kobiety i dedykowany głównie kobietom, stąd nazwa. Grupa wolontariuszy przekazuje wiedzę i umiejętności zdobyte na ścieżkach zawodowych w świecie finansów i innych sektorach rynkowych (księgowi, prawnicy, doradcy ds. zatrudnienia, przedsiębiorcy, psychologowie), aby pomóc innym kobietom zdobyć zdolność zarządzania swoimi pieniędzmi bez zrzucania tej odpowiedzialności na inne osoby, zapobiegania przemocy ekonomicznej i odgrywania roli świadomych protagonistek w odniesieniu do własnych wyborów życiowych, zarówno w sferze prywatnej, jak i zawodowej.

- [Ośrodek Twórczego Rozwoju im. DaniloDolci](#) – projekt ProFiLE ma na celu zapewnienie zasobów edukacyjnych niezbędnych osobom pomagającym innym w zdobywaniu wiedzy finansowej na terytorium Unii Europejskiej. Nauczyciele, rodzice, edukatorzy, a także osoby pracujące na różnych stanowiskach z młodszymi dziećmi potrzebują łatwych w użyciu, ale praktycznych przewodników i zajęć dydaktycznych, dzięki którym dzieci w wieku od 7 do 11 lat mogą zapoznać się i zrozumieć z pojęciami ze świata finansów na poziomie dostosowanym do ich wieku.
- [Sole Terre Onlus](#) – organizacja ta wyznacza spersonalizowaną ścieżkę rozwoju poprzez przeprowadzenie bilansu sytuacji i umiejętności każdej osoby, nakreśla profesjonalny plan działania i wspiera beneficjentów w podróży ku wzmocnieniu ich kompetencji miękkich. Kontaktuje się z odpowiednimi służbami na danym obszarze, czego celem jest wsparcie beneficjentów i koordynacja przeprowadzanej interwencji w zintegrowany sposób. Oferuje usługi wspierające integrację zawodową, wsparcie psychologiczne dla zwiększenia samoświadomości i pewności siebie oraz pokonywania przeszkód związanych ze znalezieniem i utrzymaniem pracy, a także wsparcie prawne dla zrozumienia prawodawstwa, umów i podstawowych zasad rynku pracy, z dodatkowym wsparciem w wypełnianiu i pozyskiwaniu dokumentów.
- [PianoC: Kobiety na rzecz Integracji](#) – wspieranie integracji kobiet oznaczające pomoc w drodze do osiągnięcia statusu aktywnej członkini społeczności biorącej czynny udział w jej życiu. Kobiety na rzecz Integracji to europejski projekt, w którym Piano C jest partnerem w szkoleniu migrantek doświadczających niestabilności społecznej, ekonomicznej i na rynku pracy.
- [Stowarzyszenie MicroLab](#) – działa we Włoszech od 2003 r., a jego misją jest wzmocnienie i promocja integracji społecznej poprzez propagowanie mikroprzedsiębiorczości i edukacji finansowej. Pomaga i wspiera – za pośrednictwem swojej sieci mentorów biznesowych działających jako wolontariusze – powstawanie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, małych przedsięwzięć biznesowych i innych inicjatyw realizowanych przez osoby, które, jeśli nie są odpowiednio wspierane, narażone są na marginalizację w życiu ekonomicznym i społecznym; organizuje kursy szkoleniowe, których celem jest krzewienie kultury prowadzenia działalności gospodarczej; udziela porad, rozpowszechnia najlepsze praktyki i ścieżki orientacyjne, dzięki którym młodzi ludzie przy podejmowaniu decyzji o studiach i pracy dla kogoś lub na własną rękę mają szansę dokonywania świadomych wyborów; aktywuje ścieżki edukacji finansowej dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji.
- [Europejska Organizacja Zawodowa Doradców Finansowych](#) – strona internetowa OPEC Financial umożliwia beneficjentom podniesienie poziomu ich wiedzy finansowej. Przez stronę można uzyskać dostęp do glosariusza podającego dokładne

znaczenie różnorodnych terminów finansowych, które zostaną napotkane w przekazywanych tam informacjach. Ponadto strona ta zapewnia dostęp do kursów na różnych poziomach i podaje odpowiedzi na pytania zadawane przez różne grupy odbiorców docelowych, czyli związane z tematyką finansów, bankowości, emerytur i ubezpieczeń. Szczególną uwagę strona poświęca edukacji finansowej rodziny – zagadnienie, którego omówienie jest skierowane zwłaszcza do kobiet.

- [Aktywne Kobiety](#) – realizowany w formule agile i bezpłatny kurs edukacji finansowej pozwalający dowiedzieć się, jak (lepiej) zarządzać swoimi finansami i uzyskać niezależność i spokój ducha w małych i dużych decyzjach gospodarczych, niezależnie od tego, czy chodzi o zakupy, oszczędzanie czy inwestycje. Eksperymentalny kurs, który rozpoczął się w 2021 r. trzema spotkaniami na temat podstawowej edukacji finansowej, równości płci i roli konsumenta – z udziałem ponad 400 uczestników – doczekał się między czerwcem a październikiem 2022 r. kontynuacji w postaci pięciu webinarów. Po raz kolejny świadomość była najważniejsza: tematy obejmują planowanie emerytalne, etyczne finanse, oszczędzanie, inwestycje, innowacje cyfrowe i nowe instrumenty płatnicze oraz techniki negocjacyjne pozwalające na osiągnięcie zamierzonych celów. Zajęcia obejmowały zarówno teoretyczne, jak i praktyczne aspekty edukacji finansowej, z elementami interakcji i dzieleniem się osobistymi doświadczeniami uczestników, przy wsparciu edukatorów i ekspertów. Projekt został sfinansowany przez Ministerstwo Rozwoju Gospodarczego, wypromowany przez Unioncamere i zrealizowany przy wsparciu Komitetu ds. Planowania i Koordynacji Działań na rzecz Edukacji Finansowej.
- [Wirtualna Podróż S.A.V.E](#) – Muzeum Oszczędzania i Instytut EBI dzielą ideę, że odpowiedzialność społeczną przejawia się przede wszystkim poprzez działania. Dlatego instytucje te udostępniły swoje zasoby i wiedzę dla wspólnej misji: udostępnienia przyszłym pokoleniom podstawowej wiedzy potrzebnej do świadomego zarządzania zasobami materialnymi i finansowymi, wspierając proces planowania, który przekształca odpady w wartość, oszczędności w inwestycje, a technologię w narzędzie pozytywnego wpływu na środowisko i dobrobyt społeczeństwa.
- [Fundacja na rzecz Edukacji Finansowej i Oszczędzania](#) – jej celem jest stworzenie „jednego adresu”, pod którym skupiałyby się działania wszystkich podmiotów prywatnych we Włoszech dbających o edukację finansową w kontekście odpowiedzialności społecznej i dążących do jej rozpowszechnienia na terenie całego kraju, docierając do wszystkich grup obywateli. W 2021 r. odbyło się łącznie 396 spotkań dla różnych klas szkolnych, w których wzięło udział 2 362 nauczycieli i 47 115 uczniów.
- [Fundacja Sycylia](#) – jej misją jest wspieranie instytucji społecznych i obywatelskich w skuteczniejszej służbie na rzecz ich beneficjentów. Fundacja zajmuje się wspieraniem

organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących cały przekrój społeczny dzisiejszego pluralistycznego i demokratycznego systemu. Wśród wydarzeń realizowanych przez fundację znalazła się prezentacja na żywo raportu „Mapy ubóstwa edukacyjnego na Sycylii” opracowanego przez Openpolis i Con i Bambini w ramach Funduszu Walki z Ubóstwem Edukacyjnym Dzieci i Młodzieży.

Polska

- [Centrum Praw Kobiet](#) – od początku swojego istnienia zapewnia wsparcie prawne, socjalne i praktyczne kobietom poszukującym pomocy w Warszawie i na Mazowszu. Centrum Praw Kobiet zostało założone na przełomie 1993 i 1994 r. przy wsparciu finansowym Fundacji Marshalla (ang. *German Marshall Fund of the United States*). Fundacja rozpoczęła działalność w styczniu 1995 roku, a jej pierwszym głównym celem było inicjowanie zmian ustawodawczych dążących do poprawy sytuacji kobiet, a przede wszystkim zagwarantowania równości kobiet i mężczyzn w Polsce. Z czasem zaczęła koncentrować się na działaniach dążących do zmian na gruncie społecznym i politycznym oraz świadczyć usługi prawne i psychologiczne ofiarom dyskryminacji.
- [Federacja Polskich Banków Żywności](#) – udzieliła wsparcia około 1,5 mln potrzebujących w Polsce, przekazując łącznie ponad 58 000 ton żywności na cele społeczne. Federacja działa poprzez sieć 32 banków żywności.
- [Caritas Polska](#) – jest duszpasterską instytucją charytatywną Kościoła katolickiego i największą organizacją społeczną i charytatywną w Polsce świadczącą profesjonalną i wielowymiarową pomoc osobom wykluczonym społecznie, ubogim i żyjącym w deprivacji. Będąc ich głosem i rzecznikiem, odwołuje się do jasno określonych wartości ewangelicznych, które wyznaczają kryteria oceny rzeczywistości społecznej i właściwe zasady działania, tj. zasady dobra wspólnego, pomocniczości i więzów społecznych.
- [Dajemy Dzieciom Siłę](#) – fundacja prowadzi sieć Centrów Pomocy Dzieciom, wyspecjalizowanych placówek, w których dzieci pokrzywdzone przestępstwem otrzymują specjalistyczną, kompleksową i bezpłatną pomoc. Fundacja zapewnia wsparcie telefoniczne dzieciom i młodzieży w kryzysie; wspiera rodziców i dzieci w zapobieganiu problemom i trudnościom oraz pomaga dzieciom, które ich doświadczają; zapewnia bezpośrednią pomoc dzieciom i rodzinom; edukuje rodziców dzieci do 6 roku życia w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dzieci i dobrego rodzicielstwa.
- [Fundacja Aktywizacja](#) – celem fundacji jest pomoc osobom z niepełnosprawnościami w usamodzielnieniu się i poprawie jakości życia poprzez zintegrowane

działania aktywizujące, zmianę postaw otoczenia oraz wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

- [Fundacja Ocalenie](#) – fundacja powstała w 2000 r. Wspiera migrantów i migrantki w integracji społecznej i indywidualnym rozwoju oraz działa na rzecz dialogu międzykulturowego i wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego. Fundacja dąży do tego, aby każdy człowiek mógł żyć godnie i w poszanowaniu swoich praw.
- [Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce](#) – pomaga dzieciom opuszczonym, osierconym oraz zagrożonym utratą opieki rodziców. Organizuje różnorodne formy pomocy, aby jak najlepiej przygotować dzieci do dorosłego życia. Stowarzyszenie działa w Polsce od 1984 roku i jest częścią międzynarodowej organizacji SOS Wioski Dziecięce, obecnej w 137 krajach i terytoriach na całym świecie.
- [Związek Harcerstwa Polskiego \(ZHP\)](#) – jest zarejestrowany jako niezależny podmiot prawny w Polsce prowadzący dynamiczne, oparte na tradycyjnych i uniwersalnych wartościach, nieformalne programy edukacyjne i szkoleniowe dla dziewcząt i chłopców w wieku od 6 do 25 lat. Jego działalność jest otwarta dla wszystkich młodych ludzi, bez względu na pochodzenie, narodowość, rasę czy wyznanie. Jego celem jest zapewnienie młodym ludziom bezpiecznego środowiska, w którym mogą w pełni rozwijać swój potencjał jako odpowiedzialnych i aktywnych obywateli czynnie działających na rzecz swoich społeczności lokalnych, krajowych i międzynarodowych oraz we wszystkich obszarach społeczeństwa. Obecnie członkami ZHP jest ponad 90 000 dziewcząt i chłopców oraz liderów.
- [Związek Młodzieży Wiejskiej \(ZMW\)](#) – jest organizacją zrzeszającą osoby do 35 roku życia. Działa na arenie kraju od 1928 r., reprezentując interesy młodzieży z obszarów wiejskich oraz małych miasteczek. Celem stowarzyszenia jest: wychowanie w duchu umiłowania pokoju, wolności, tolerancji i sprawiedliwości społecznej, szerzenie postępu cywilizacyjnego oraz kultywowanie tradycji polskiej wsi, ochrona środowiska i zasobów naturalnych. Dzięki ZMW młodzi ludzie mogą realizować swoje pasje i zainteresowania, ale także zdobywać nowe kwalifikacje i poszerzać własne horyzonty. Członkowie ZMW mają możliwość czerpania z dóbr dostępnych dzięki rozwojowi Polski i jej członkostwu w Unii Europejskiej, co z kolei przekłada się na szerokie możliwości rozwoju osobistego.
- [Fundacja Sempre a Frente](#) – misją, która towarzyszy działaniom inicjowanym i realizowanym przez fundację jest nauka i rozwój przez działanie i doświadczenie. Fundacja pomaga dzieciom i młodzieży – czyli głównym odbiorcom jej wsparcia – rozwijać się każdego dnia; wspiera ich rozwój osobisty i społeczny poprzez programy psychoedukacyjne, edukacyjne i profilaktyczne; prowadzi działania wzmacniające umiejętności psychospołeczne, uczące otwartej komunikacji i pomagające

wyrażać emocje; umożliwia realizację własnych pomysłów i projektów w grupach rówieśniczych; zachęca swoich beneficjentów do ciągłego aktualizowania wiedzy i dostosowywania się do dynamiki rynku pracy.

- ATD Czwarty Świat – to międzynarodowy ruch zrzeszający ludzi o różnym pochodzeniu, narodowości i przekonaniach, którzy wspólnie walczą z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Ruch działa w 30 krajach na całym świecie, a w uznaniu jego osiągnięć uzyskał status konsultacyjny przy UNICEF, UNESCO, Organizacji Narodów Zjednoczonych i Radzie Europy. ATD Czwarty Świat działa w Polsce od 1998 roku, kiedy to wolontariusze zaczęli spotykać się z bezdomnymi na kieleckim dworcu. Dziś ta dojrzała organizacja współpracuje z jednostkami administracji samorządowej i organizacjami pozarządowymi.
- IFMSA-Poland (Międzynarodowe Stowarzyszenie Studentów Medycyny) – jest organizacją zrzeszającą studentów medycyny i młodych lekarzy. Jest zrzeszeniem apartyjnym, samorządnym i trwałym, o celach niezarobkowych. W ramach swej działalności należy do Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Studentów Medycyny – IFMSA (z ang. *International Federation of Medical Students Associations*), która jest największą na świecie organizacją studencką, a poprzez 140 krajowych stowarzyszeń należą do niej studenci i lekarze ze 129 krajów.

3.5 Analiza potrzeb: mocne i słabe strony/potrzeby z perspektywy skutecznego przeciwdziałania ubóstwu uwarunkowanemu płcią po stronie organizacji pozarządowych i innych interesariuszy

Przedstawione do tej pory informacje wyraźnie pokazują, że opracowanie krajowej strategii w zakresie edukacji finansowej, ubezpieczeniowej i emerytalnej należy rozpocząć od dokładnej analizy danych pozwalającej na rozpoznanie mocnych i słabych stron systemu. Dane jasno wskazują, że grupy narażone na ryzyko ubóstwa to głównie osoby o niskich dochodach i niskim poziomie wykształcenia. Ogólnie można jednak stwierdzić, że więcej uwagi poświęca się konsekwencjom ubóstwa niż jego przyczynom oraz że większość inicjatyw i działań nie jest prowadzonych z uwzględnieniem płci i nie biorą one pod uwagę ani ogromnej złożoności tożsamości osób znajdujących się w takiej sytuacji, ani też całego szeregu ich specjalnych potrzeb. Pomimo stopniowej poprawy w obszarze edukacji finansowej i znaczących inicjatyw podejmowanych przez podmioty trzeciego sektora, obecnie coraz powszechniejszym staje się pogląd, że jedynie holistyczne podejście do całości problemu pozwoli poszczególnym jednostkom i rodzinom wyjść z wykluczenia społecznego i ubóstwa.

Grecja

W Grecji organizacje społeczeństwa obywatelskiego działają głównie w obszarze udzielania wsparcia jednostkom, rodzinom i dzieciom, które doświadczają ubóstwa lub wykluczenia społecznego lub są nimi zagrożone, w ten sposób starając się zaspokoić ich potrzeby w zakresie usług i towarów, o które nie są w stanie zadbać samodzielnie. Można zatem stwierdzić, że **więcej uwagi poświęca się konsekwencjom ubóstwa niż jego przyczynom.**

Jeżeli chodzi o zapobieganie ubóstwu uwarunkowanemu płcią, istnieją ograniczone inicjatywy i działania, które koncentrują się na pierwotnych przyczynach ubóstwa, na aktywnych strategiach prewencyjnych oraz na promowaniu praw osób doświadczających lub zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Jest to obszar postrzegany jako istotny ze względu na to, że chociaż bezpośrednio wsparcie jest koniecznością, gdy chcemy zadbać o najpilniejsze potrzeby jednostek i rodzin, to – jako odizolowane działanie – podejście to nie jest jednak wystarczające, aby przerwać cykl ubóstwa. Można również podkreślić, że **większość inicjatyw i działań nie jest prowadzonych z uwzględnieniem płci** i nie biorą one pod uwagę ani ogromnej złożoności tożsamości osób (zarówno dorosłych, jak i dzieci) znajdujących się w takiej sytuacji, ani też całego szeregu ich specjalnych potrzeb. To z kolei może prowadzić do inicjatyw nieuwzględniających aspektu płci, a co za tym idzie, szeregu czynników o wrażliwym charakterze, które składają się na tożsamość dziewcząt lub kobiet żyjących w ubóstwie lub wykluczeniu społecznym lub nimi zagrożonych.

Wreszcie, co nie mniej ważne, we wszystkich trzech kluczowych obszarach działań w zakresie ubóstwa uwarunkowanego płcią (zapobieganie, identyfikacja i wsparcie) współpraca i tworzenie sieci między organizacjami pozarządowymi a innymi podmiotami i interesariuszami wywodzącymi się ze społeczeństwa obywatelskiego powinny zostać wzmocnione i zaowocować wspólnymi działaniami.

Ogólnie rzecz ujmując, zakłada się, że niezbędne jest bardziej kompleksowe podejście, które umożliwiłoby poszczególnym jednostkom i rodzinom ucieczkę od marginalizacji i (trwałego) ubóstwa. Oprócz udzielania pomocy materialnej i świadczenia usług należy wzmocnić inne elementy, takie jak strategie prewencyjne, rzecznictwo, możliwości edukacyjne (kształcenie dorosłych i kształcenie i szkolenie zawodowe) oraz wsparcie przy wchodzeniu na rynek pracy.

Włochy

Sformułowanie krajowej strategii w zakresie edukacji finansowej, ubezpieczeniowej i emerytalnej musi rozpocząć się od dokładnej analizy danych pozwalającej na zidentyfikowanie mocnych i słabych stron systemu.

Niski poziom kompetencji finansowych włoskiej populacji potwierdzają liczne badania: począwszy od Globalnego Badania Poziomu Kompetencji Finansowych przeprowadzonego przez agencję ratingową Standard and Poor's²⁷, poprzez niedawne raporty przedstawione przez Allianz²⁸, Consob²⁹, COVIP/CENSIS³⁰ oraz Centro Ente Einaudi³¹, a kończąc na najnowszym opracowaniu potwierdzającym wcześniejsze wnioski w postaci Badania Wiedzy i Kompetencji Finansowych Włochów (IACOFI) przeprowadzonego przez Włoski Bank Centralny na początku 2017 r. w oparciu o zharmonizowaną metodologię OECD/INFE pomiaru wiedzy finansowej dorosłych.

Ponadto dane pokazują, które grupy są najbardziej „wrażliwe” (o niższym poziomie kompetencji i najwyższym poziomie specjalnych potrzeb). W takiej sytuacji znajdują się przede wszystkim osoby o niskich dochodach i niskim poziomie wykształcenia. W ramach całej populacji istnieją jednak grupy, u których niski poziom kompetencji finansowych nie jest tak oczywisty. Wszystkie badania odnotowują na przykład niższy poziom wiedzy finansowej wśród kobiet, a ta niekorzystna różnica dotyczy również młodszego pokolenia, co jest sytuacją odwrotną do zjawisk odnotowanych w innych krajach³².

We Włoszech zauważalne są jednak specyficzne zjawiska, które można postrzegać jako mocne strony. Na przykład coś zaczyna się zmieniać wśród młodych ludzi: badanie PISA 2015 (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów, z ang. *Program for International Student Assessment*) analizujące poziom wiedzy finansowej wśród 15-latków donosi o zbliżeniu się do średniej OECD. Średni wynik uzyskany przez 15-latków wynosi 483 pkt., w porównaniu ze średnią OECD wynoszącą 488 pkt. (w 2012 r. było to odpowiednio 466 i 500 pkt.), co nie zmienia faktu, że w wielu grupach młodych ludzi wiedza finansowa pozostaje na niskim poziomie.

Przedstawione tutaj dane dotyczące Włoch dają obraz kraju, w którym zarówno wiedza finansowa, jak i powiązane z finansami umiejętności pozostają na niskim poziomie i w wartościach bezwzględnych, i w porównaniu z innymi krajami europejskimi lub G-20. Istnieją również grupy szczególnie podatne na oddziaływanie czynników ryzyka finansowego: duże grupy demograficzne, takie jak kobiety, młodzież, osoby starsze, migranci i drobni przedsiębiorcy. Fakt, że inne kraje już dawno wdrożyły

²⁷ Standard and Poor's, 2015, Financial literacy around the world: Insights from the Standard and Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey, Washington, DC.

²⁸ Allianz, 2017, When will the penny drop? Money, financial literacy and risk in the digital age, Allianz Report.

²⁹ Consob, 2017, Le scelte di investimento delle famiglie Italiane.

³⁰ COVIP, 2012, Promuovere la previdenza complementare come strumento efficace per una longevità serena, svolta dal CENSIS per la COVIP nel corso del 2012.

³¹ Centro Luigi Einaudi (2017). Indagine sul risparmio e sulle scelte finanziarie degli italiani. Consapevolezza, fiducia, crescita: le sfide dell'educazione finanziaria.

³² Museo del Risparmio di Torino (2017). Le donne e la gestione del risparmio.

krajowe strategie edukacji finansowej, może w pewnym stopniu wyjaśniać przepaść między Włochami a innymi krajami europejskimi, a równocześnie naświetla pilną potrzebę działania.

Zdobycie wiedzy i umiejętności finansowych przez wszystkich członków społeczeństwa, podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności w zakresie finansów, ubezpieczeń i emerytur oraz poprawa zdolności dokonywania wyborów zgodnych z wytyczonymi przez jednostki celami **wymaga stworzenia „ekosystemu”, który określi warunki i wspierać będzie skoordynowane i skuteczne inicjatywy w zakresie edukacji finansowej, ubezpieczeniowej i emerytalnej.**

- Należy promować inicjatywy skierowane do całej populacji, a także takie, które mogą dotrzeć do szerokich grup społecznych.
- Aby poziom kompetencji finansowych w społeczeństwie stale się podnosił, należy stworzyć „system zachęt”, który sprawi, że edukacja finansowa, ubezpieczeniowa i emerytalna będzie możliwa do osiągnięcia i zrównowazona w czasie.
- Wcześniejsze doświadczenia wskazują, że skuteczność działań w zakresie edukacji finansowej, ubezpieczeniowej i emerytalnej zależy przede wszystkim od „jakości” samych działań, zgodnie z kierunkiem, w którym podąża cały sektor edukacji.
- Komitet ds. Planowania i Koordynacji Działań w zakresie Edukacji Finansowej będzie współpracował, z jednej strony, z instytucjami i organami tworzącymi sam Komitet, a z drugiej strony, z podmiotami, zarówno publicznymi, jak i prywatnymi, które poza Komitetem będą promować inicjatywy w zakresie edukacji finansowej, ubezpieczeń i emerytur, co pozwoli na podniesienie jakości i skuteczności świadczenia usług edukacyjnych w zakresie finansów, ubezpieczeń i emerytur,

Minister Gospodarki i Finansów, w porozumieniu z Ministrem Edukacji, Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych, przyjął – po uzyskaniu pozytywnej opinii Parlamentu – zgodny z wizją strategii narodowej opracowanej przez Komitet program zawierający główne inicjatywy na trzyletni okres 2021-2023.

Polska

Niezaprzeczalną siłą sektora **NGO w Polsce** jest jego bliskość, łatwość dostępu i zaufanie beneficjentów do świadczonych usług oraz znajomość ich potrzeb.

Z drugiej strony, jak wynika z badania przeprowadzonego przez Klon/Jawor pt. *Kondycja organizacji pozarządowych – 2021*³³, organizacje pozarządowe w Polsce, również te zajmujące się zwalczaniem problemów, których podłoże leży w płci osób nimi dotkniętych, w tym ubóstwa, stoją przed następującymi wyzwaniami:

- Trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu

³³ <https://api.ngo.pl/media/get/176021>

- Nadmiernie skomplikowane formalności związane z korzystaniem ze środków grantodawców
- Nadmiernie rozbudowana biurokracja administracji publicznej

Ponadto organizacje często specjalizują się w bardzo wąskich dziedzinach, co uniemożliwia rozwój i pomoc na rzecz szerszej publiczności z konkretnymi problemami.

Wyzwania te mają bezpośredni wpływ na liczbę i zakres programów realizowanych przez organizacje obywatelskie oraz ich zdolność wspierania potrzebujących i możliwość rozwijania nowych inicjatyw edukacyjnych. Często organizacje zmuszone są skupić się na utrzymywaniu ciągłości swoich działań – co wynika z większej dostępności grantów na projekty o krótkiej perspektywie czasowej, zamiast zapewniać długofalowe wsparcie odbiorcom, do których najtrudniej dotrzeć.

Zauważalne jest również to, że nadal nie poświęca się wystarczającej uwagi wdrażaniu inicjatyw w zakresie edukacji finansowej, zwłaszcza z perspektywy walki z ubóstwem.

3.6 Podniesienie poziomu kompetencji organizacji pozarządowych i innych interesariuszy w celu pomocy dziewczętom, młodym kobietom i osobom zagrożonym marginalizacją

Informacje przedstawione we wcześniejszych rozdziałach niniejszego raportu unaczyniają konieczność podniesienia poziomu kompetencji organizacji pozarządowych i interesariuszy w zakresie:

- **Podnoszenie świadomości, badanie i zrozumienie zjawiska dziewcząt/kobiet, które doświadczają lub są zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym**, w tym ogromnej złożoności ich tożsamości i całego szeregu ich specjalnych potrzeb, a także pierwotnych przyczyn i konsekwencji marginalizacji.
- Opracowywanie i wdrażanie **inicjatyw uwzględniających aspekt płci** – w miejsce działań i programów ją ignorujących, na rzecz dziewcząt i kobiet zagrożonych ubóstwem i marginalizacją. Grupa docelowa skorzystałaby z praktycznej wiedzy na temat bieżącego zarządzania zasobami finansowymi i długoterminowego planowania finansowego. Edukacja finansowa jest łatwo dostępnym i opłacalnym sposobem walki z dziedziczeniem ubóstwa. Inicjatywy powinny również obejmować specjalistyczną i aktualną wiedzę na temat produktów i zagadnień finansowych, sprawną komunikację w odniesieniu do praw klienta oraz inteligentne zakupy.
- **Uwzględnienie elementów edukacji finansowej w innych programach i inicjatywach**, tj. rozwój zawodowy, szkolenia przygotowujące do poszukiwania pracy,

szkolenia zawodowe, kursy psychologiczne, szkolenia prawne oraz kursy prowadzenia działalności gospodarczej.

- **Rzecznictwo i promowanie** praw dziewcząt/kobiet zagrożonych ubóstwem i marginalizacją.

W szczególności, jeśli chodzi o wiedzę finansową kobiet³⁴, istotnym byłoby podniesienie poziomu kompetencji organizacji pozarządowych i interesariuszy w obszarze:

- Potrzeby dziewcząt i kobiet oraz braki w kompetencjach finansowych, w tym ich wiedza, pewność siebie i zainteresowanie rozwiązywaniem problemów finansowych i opracowywaniem strategii finansowych na przyszłość, a także ich dostęp do informacji i korzystanie z produktów i usług finansowych.
- Bariery, jakie dziewczęta i kobiety mogą napotkać w dostępie do edukacji finansowej, w tym normy społeczne, które mogą ograniczać szanse kobiet; różnice między płciami w dostępie do edukacji, zatrudnienia, przedsiębiorczości i formalnych rynków finansowych oraz uczestnictwie w nich; a także czynniki kulturowe, społeczne i ekonomiczne, które mogą ograniczać zdolność kobiet do uczestniczenia w kursach, praktycznego wykorzystania wiedzy i niezależnego działania.

W tym względzie zalecenia dotyczące kompetencji finansowych dla krajów partnerskich wydane przez włoski Komitet ds. Planowania i Koordynacji Działań na rzecz Edukacji Finansowej są następujące:

1. **Przyjęcie i wdrożenie krajowych strategii ukierunkowanych na promowanie trwałego i skoordynowanego podejścia do kompetencji finansowych**, które rozpoznaje znaczenie wiedzy finansowej i określa jej zakres na poziomie krajowym, biorąc pod uwagę zidentyfikowane w odniesieniu do kraju braki i potrzeby.
2. **Oparcie poszczególnych strategii w zakresie kompetencji finansowych** na odpowiednich danych i analizach zgromadzonych i przeprowadzonych przed przyjęciem strategii krajowej w celu określenia jej priorytetów i celów oraz – po jej przyjęciu – okresowe wprowadzanie do niej poprawek, co zapewni, że strategia pozostanie adekwatna i aktualna.
3. **Zaangażowanie podmiotów z sektora prywatnego i non-profit**, w tym na przykład dostawców usług finansowych, podmiotów, których działalność gospodarcza polega na świadczeniu usług w zakresie wiedzy finansowej, przedsiębiorstw sektora niefinansowego, stowarzyszeń branżowych sektora finansowego, organizacji pozarządowych, grup konsumenckich, związków zawodowych, instytucji badawczych, związków zawodowych nauczycieli i stowarzyszeń rodziców.
4. **Wspieranie wszystkich interesariuszy** w podejmowaniu skutecznych kroków mających na celu ułatwienie współpracy, ograniczenie nieefektywnego wykorzystania zasobów lub konfliktów interesów oraz zapewnienie wszystkim odbiorcom dostępu do programów wiedzy finansowej. Interesariusze z sektora prywatnego

³⁴ <https://www.gfli.gr/omades-endiaferontos/gunaikes/#1531494352413-471a8ef1-863a>

i non-profit powinni z ich udziałem zidentyfikować istotne kwestie związane z wiedzą finansową i zająć się nimi zgodnie z priorytetami. Kwestie te obejmują: dostęp oraz korzystanie z produktów i usług finansowych (w tym cyfrowych) sektora formalnego; planowanie i zarządzanie finansami w krótkiej perspektywie czasowej; oszczędzanie i inwestowanie; zarządzanie kredytami; planowanie i oszczędzanie na emeryturę; zarządzanie ryzykiem; ubezpieczenia.

5. **Identyfikacja odpowiednich odbiorców docelowych** (grupy docelowe) i przedstawienie im skutecznych inicjatyw biorących pod uwagę: szeroką gamę czynników kulturowych, religijnych i społeczno-ekonomicznych, które mogą wpływać na wiedzę i dobrostan finansowy tych odbiorców; potencjalne korzyści płynące z uczestnictwa w programach prowadzonych w obszarze wiedzy finansowej dostosowanych do ich konkretnych możliwości i preferencji; oraz wpływ, jaki uczestnictwo w takich programach na przestrzeni całego życia – począwszy od najmłodszych lat – może wywrzeć na ich warunki życiowe.
6. Rozważenie znaczenia kompetencji finansowych dla obecnych i przyszłych pokoleń **młodych ludzi**, tak aby umożliwić im sprostanie wyzwaniom finansowym charakterystycznym dla ich wieku.
7. Uwzględnienie potrzeb innych **konkretnych grup docelowych**, do których, w zależności od okoliczności, zaliczają się:
 - kobiety,
 - mali i mikroprzedsiębiorcy,
 - migranci i uchodźcy,
 - osoby starsze,
 - inne grupy szczególnie podatne na działanie czynników ryzyka finansowego.

3.7 Inicjatywy, projekty i programy prowadzone w Unii Europejskiej na rzecz dziewcząt i młodych kobiet znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej

Projekty i programy realizowane w krajach partnerskich przez instytucje, fundacje i inne organizacje związane z edukacją w zakresie należytego zarządzania finansami ukierunkowane są na podnoszenie poziomu wiedzy na temat finansów osobistych młodych ludzi, rozwijanie właściwych nawyków związanych z zarządzaniem finansami osobistymi oraz zachęcanie do wyznaczania celów finansowych od najmłodszych lat. Inicjatywy obejmują różne tematy w zależności od wieku i poziomu wykształcenia odbiorców.

Grecja

Nazwa	Młodzieżowa Akademia Finansowa (YFA, z ang. Youth Finance Academy)
Obszar działań	Podjęcie decyzji finansowych Kompetencje finansowe
Kontekst i cel	YFA to projekt realizowany w ramach programu Erasmus+, akcja KA2, za pośrednictwem transgranicznego partnerstwa z udziałem greckiej organizacji „Grupa ds. Przedsiębiorczości i Ekonomii Społecznej”. Grupa docelowa: młodzi ludzie żyjący w deprivacji lub znajdujący się w trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej.
Adresowane potrzeby	Wyposażenie młodych ludzi i młodych przedsiębiorców w know-how i kompetencje niezbędne do podejmowania rozsądnych decyzji finansowych na poziomie osobistym i zawodowym, pozyskiwania własnych źródeł utrzymania i stawiania się upodmiotowionymi, znajdującymi się na finansach obywatelami gospodarczymi.
Opis podejmowanych działań	Rozwój innowacyjnych narzędzi edukacyjnych w zakresie wiedzy finansowej.
Wyzwania i innowacje	Kryzys związany z COVID-19 pogłębił już istniejące i trwałe nierówności zdrowotne, społeczne i gospodarcze w naszych społeczeństwach oraz zwiększył bariery, z którymi borykają się młodzi ludzie znajdujący się w trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Celem IFA jest: - stworzenie międzysektorowej sieci ekspertów finansowych (z sektora publicznego, prywatnego i non-profit), - wspieranie osób pracujących z młodzieżą w pogłębianiu ich wiedzy i kompetencji finansowych na drodze do zdobycia kwalifikacji edukatorów finansowych, - tworzenie wysokiej jakości środowisk edukacyjnych w obszarze edukacji finansowej dla młodych ludzi i przedsiębiorców.
Przydatne linki	https://ekogreece.com/ka205-youth-finance-academy/

Nazwa	Lekcje Finansów dla Kobiet
Obszar działań	Kompetencje finansowe Zarządzanie finansami osobistymi Przedsiębiorczość
Kontekst i cel	Lekcje Finansów to projekt organizacji pozarządowej Women on Top, którego celem jest walka z analfabetyzmem finansowym kobiet w Grecji. Pierwsza faza projektu została sfinansowana z programu „Fundusz Aktywnych Obywateli” (Fundusze EOG). Po zakończeniu finansowania Women on Top podjęła decyzję o kontynuacji projektu przy wsparciu finansowym Papastratos i we współpracy z agencją mediową Athinea. Grupy docelowe: - dorosłe kobiety (powyżej 18 lat) - edukatorzy/trenerzy osób dorosłych.
Adresowane potrzeby	Projekt ma na celu zaspokojenie następujących potrzeb i pomoc kobietom w: podejmowaniu lepszych decyzji finansowych dla przyszłości własnej i swojej rodziny, - poprawie własnych perspektyw i pozyskanie zdolności samodzielnego utrzymania się poprzez spłatę długów i stworzenie zrównoważonego planu finansowego, - zdobyciu finansowej niezależności od potencjalnie toksycznych relacji zawodowych lub interpersonalnych, - tworzeniu i efektywniejszym zarządzaniu własnymi firmami.
Opis podejmowanych działań	Poprawa wiedzy finansowej kobiet poprzez szkolenie edukatorów/trenerów osób dorosłych, które następnie będą w stanie przeszkolić do 80 kobiet rocznie i wspierać je w przejmowaniu kontroli – z zachowaniem pewności siebie – nad własnym życiem finansowym. Ponadto w ramach projektu Women on Top przygotowano niezbędne materiały edukacyjne i przeprowadzono badanie poziomu kompetencji finansowych kobiet w Grecji. Oprócz szkolenia trenerów osób dorosłych co miesiąc realizowane są interaktywne szkolenia online dla kobiet. Ostatni 9-miesięczny cykl szkoleniowy został zakończony w grudniu 2022 r. i obejmował 100 kobiet.
Wyzwania i innowacje	Projekt ma na celu wsparcie przede wszystkim kobiet z obszarów zdegradowanych, kobiet bezrobotnych, kobiet o niskich dochodach, pracownic najemnych itp.
Przydatne linki	https://womenontop.gr/financial-literacy-eea-grants/ https://www.activecitizensfund.gr/ergo/mathimata-oikonomias/

Nazwa	ParentBank – zwiększanie włączenia społecznego samotnych rodziców o niskich dochodach
Obszar działań	Integracja na rynku pracy Przedsiębiorczość Status zatrudnienia
Kontekst i cel	Ułatwianie integracji na rynku pracy samotnych rodziców o niskich dochodach oraz rozwijanie ich umiejętności i ducha przedsiębiorczości, co może poprawić ich status zatrudnienia.
Adresowane potrzeby	Projekt ma na celu zaspokojenie następujących potrzeb i pomoc rodzicom samotnie wychowującym dzieci poprzez: – promowanie ich dostępu do opieki nad dziećmi i innych usług, na które nie mogą sobie pozwolić, poprzez stworzenie banku czasu (wzajemne świadczenie usług) – doskonalenie umiejętności w zakresie zatrudnienia i przedsiębiorczości.
Opis podejmowanych działań	W ramach projektu opracowano: – Program szkoleniowy dla praktyków, którzy wspierają samotnych rodziców, w zakresie umiejętności czytania, pisania, liczenia, przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych – Program szkoleniowy w zakresie budowania umiejętności czytania, liczenia, kompetencji cyfrowych, podejmowania inicjatywy i przedsiębiorczości nisko wykwalifikowanych samotnych rodziców – Przewodnik jak opracować biznesplan i strategię zrównoważonego rozwoju banku czasu – Przewodnik jak stworzyć i zarządzać bankiem czasu samotnych rodziców – Strategię wzajemnej pomocy.
Wyzwania i innowacje	Rodzice samotnie wychowujący dzieci, z których większość to kobiety, częściej stykają się z zagrożeniami, które mogą prowadzić do ubóstwa i wykluczenia społecznego. Kobiety znajdują się pod tym względem w grupie najwyższego ryzyka i stanowią blisko 85% wszystkich rodziców samotnie wychowujących dzieci w Unii Europejskiej. W szczególności młodsze matki i kobiety z małymi dziećmi należą do grupy rodziców o najniższym odsetku osób zatrudnionych, a im niższy poziom wykształcenia matki, tym bardziej prawdopodobne jest, że dotknięte będą one ubóstwem. Co więcej, samo posiadanie pracy nie gwarantuje godnego życia i poprawy jego warunków, jako że zdobycie dodatkowych umiejętności i ich rozwijanie, a docelowo dostęp do rynku pracy, wymaga od rodziców samotnie wychowujących dzieci większego nakładu starań. Innowacyjność projektu polega na wykorzystaniu koncepcji banków czasu i grup samopomocy.
Przydatne linki	https://www.kmop.gr/projects-vf/parentbank-enhancing-the-social-inclusion-of-low-income-single-parents/

Włochy

Nazwa	D2 - Donne al Quadrato (Kobiety do Kwadratu)
Obszar działań	Budżet rodzinny Oszczędzanie Inteligentne pożyczki Prawa konsumenta Dziedziczenie Bezpieczeństwo informacji Psychologia/motywacja pieniądza Wyznaczanie celów finansowych
Kontekst i cel	Projekt non-profit realizowany w obszarze kompetencji finansowych i integracji społecznej stworzony przez kobiety i dedykowany głównie kobietom, stąd nazwa. Grupa 80 wolontariuszy przekazuje wiedzę i umiejętności zdobyte na ścieżkach zawodowych w świecie finansów i innych sektorach rynkowych (księgowi, prawnicy, doradcy ds. zatrudnienia, przedsiębiorcy, psychologowie), aby pomóc innym kobietom zdobyć zdolność zarządzania swoimi pieniędzmi bez zrzucania tej odpowiedzialności na inne osoby, zapobiegania przemocy ekonomicznej i odgrywania roli świadomych protagonistek w odniesieniu do własnych wyborów życiowych, zarówno w sferze prywatnej, jak i zawodowej.
Adresowane potrzeby	Ścieżka świadomości w kierunku niezależności ekonomicznej, która ma na celu zdobycie podstawowych umiejętności ekonomicznych, finansowych i majątkowych niezbędnych do właściwego zarządzania budżetem rodzinnym. Celem jest odkrycie narzędzi niezbędnych do uniknięcia pułapki nierównowagi między dochodami a wydatkami w codziennej działalności gospodarczej i utrzymania poziomu zadłużenia pod kontrolą, określenia faktycznych potrzeb indywidualnych i rodzinnych, a tym samym osiągnięcia krótko- i długoterminowych celów, a także zwiększenia oszczędności na czas emerytury.
Opis podejmowanych działań	Projekt podzielony jest na 4 moduły szkoleniowe mające na celu dostarczenie wiedzy i umiejętności w zakresie zagadnień związanych z rozwojem ekonomicznym, finansowym, przedsiębiorczym i zawodowym z perspektywy kształcenia ustawicznego. Kursy prowadzone są bezpośrednio w całym kraju i zdalnie w interaktywnych wirtualnych klasach, gdzie zapisy są otwarte przez cały rok, a harmonogram jest okresowo aktualizowany o nowe daty zajęć. Bezpłatne inicjatywy są sponsorowane przez gminy, regiony, izby handlowe i instytucje, a jednocześnie są realizowane we współpracy z władzami lokalnymi, stowarzyszeniami kobiet i centrami przeciwdziałania przemocy.
Wyzwania i innowacje	Cztery podstawowe cele: 1. Promowanie równości płci i wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt na rzecz aktywnego obywatelstwa gospodarczego poprzez zlikwidowanie różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn w zakresie wiedzy i kompetencji finansowych oraz zachęcanie młodych kobiet do kontynuowania szkoleń i kariery zawodowej w dziedzinach STEM; 2. Promowanie świadomych wyborów ekonomicznych, finansowych, przedsiębiorczych i zawodowych mających na celu osiągnięcie niezależności ekonomicznej oraz spełnienie osobiste i zawodowe, które mają fundamentalne znaczenie dla obecnego i przyszłego dobrobytu jednostki, ale także stanowią istotny wkład w rozwój gospodarczy i zrównoważony rozwój kraju. 3. Zapobieganie przemocy ekonomicznej poprzez edukację finansową, która pomaga ją rozpoznać i jej przeciwdziałać, oraz wspieranie ofiar nadużyć ekonomicznych w uświadamianiu sobie kroków, jakie mogą podjąć, aby odzyskać niezależność ekonomiczną. 4. Przeciwdziałanie uzależnieniom niesubstancjalnym (behawioralnym), takim jak hazard i kompulsywne zakupy, oraz zachęcanie do właściwego zarządzania oszczędnościami, aby uniknąć pojawienia się nadmiernego zadłużenia.
Przydatne linki	https://www.gltfoundation.com/donne-al-quadrato/

Nazwa	S.A.V.E. – Edukacja finansowa w trasie
Obszar działań	Budżet rodzinny Oszczędzanie Inteligentne pożyczki Prawa konsumenta Dziedziczenie Bezpieczeństwo informacji Psychologia/motywacja pieniądza Wyznaczanie celów finansowych
Kontekst i cel	Projekt ma na celu stworzenie ścieżek multimedialnych, warsztatów edukacyjnych i aplikacji poświęconych edukacji finansowej, zrównoważeniu środowiskowemu i gospodarce o obiegu zamkniętym dostępnych online dla instytucji edukacyjnych.
Adresowane potrzeby	Kształtowanie cen, inflacja, spekulacje. Słowa, które powracają w codziennych informacjach, ale których znaczenie często ignorujemy. Kurs ma na celu pomóc dzieciom zapoznać się z pojęciami ekonomicznymi, które wydają się odległe, sprowadzone do czystej teorii, ale w rzeczywistości mają konkretny wpływ na życie codzienne.
Opis podejmowanych działań	Czy rozmowa o edukacji finansowej jest możliwa w czasie podróży odbywanej w odcinkach? Tak, ponieważ kultura i wiedza są dostępne dla prawie każdego, kto chce wyruszyć w podróż – także wirtualną – której celem jest spotkanie ludzi w różnych miejscach i miastach. Muzeum Oszczędzania zaprezentowało i zainaugurowało swój pomysł na podróż w 2019 r. Celem inicjatywy było zaangażowanie tysięcy odbiorców, którym dano szansę wsiąść do futurystycznej ciężarówki wyposażonej jak laboratorium multimedialne w gry, treści edukacyjne, praktyczne doświadczenia i materiały dydaktyczne do nauki zdalnej. S.A.V.E. to projekt podróżniczy, który porusza kwestie oszczędzania, ale także akronim zdradzający cele inicjatywy: Zrównoważony Rozwój, Działanie, Podróż, Doświadczenie (z ang. Sustainability, Action, Journey, Experience). Dla każdego etapu edukacji szkolnej, a więc biorąc pod uwagę wiek odbiorców, zaprojektowano trzy bezpłatne kursy zawierające filmy, aplikacje i warsztaty, gdzie celem jest zachęcenie uczniów do wstąpienia na pozytywną ścieżkę podróży w kierunku zrównoważonej przyszłości. Każdy kurs rozpoczyna się od obejrzenia dwóch filmów z kolekcji Muzeum Oszczędzania oraz dwóch filmów zrealizowanych specjalnie na potrzeby projektu. Następnie, wykorzystując aplikację do gier opracowaną w trzech wersjach odpowiednich dla poszczególnych grup wiekowych, uczniowie mogą przejść do praktycznego zastosowania pojęć, których właśnie się nauczyli. Na zakończenie mogą bawić się podczas warsztatów, które zachęcają ich do kreatywnego wykorzystania wiedzy zdobytej w czasie danego kursu.
Wyzwania i innowacje	W zmieniającym się świecie, eksperymentującym z różnymi sposobami porozumiewania się i interakcji, Muzeum Oszczędzania i Instytut EBI przedstawia nowy sposób na towarzyszenie młodym ludziom w podróży w kierunku świadomego korzystania z zasobów finansowych i środowiskowych. Tak narodził się projekt Wirtualna Podróż S.A.V.E. 2021: całkowicie cyfrowa podróż, podczas której dziewczęta i chłopcy mogą odkrywać tematy zarządzania pieniędzmi, zrównoważonego rozwoju i gospodarki o obiegu zamkniętym – a wszystko to poprzez interaktywny kurs składający się z filmów, aplikacji i warsztatów. Dzięki Wirtualnej Podroży S.A.V.E. 2021 nauka poprzez zabawę dostępna jest za sprawą tylko jednego kliknięcia: rozpocznij swoją podróż z nami już teraz!
Przydatne linki	https://www.savetour.it/

Nazwa	Edukacja finansowa dla najmłodszych
Obszar działań	Budżet rodzinny Oszczędzanie Inteligentne pożyczki Prawa konsumenta Dziedziczenie Bezpieczeństwo informacji Psychologia/motywacja pieniądza Wyznaczanie celów finansowych
Kontekst i cel	Edukacja dla najmłodszych.
Adresowane potrzeby	Edukacja w zakresie odpowiedzialnego wykorzystania pieniędzy w zmieniającej się gospodarce.
Opis podejmowanych działań	Z 10-latkami można rozmawiać o edukacji finansowej poprzez czytanie książki. Na przykład dzięki projektowi „Bajki i Pieniądze 2” Uniwersytet w Mediolanie Bicocca, Feduf, Pandora i FarEconomia stworzyły projekt, z którego narodziła się bezpłatna, łatwa do pobrania książka prezentująca popularne materiały edukacyjne. „GennyTopopizza i żółw Trudy” to książka stworzona przez multidyscyplinarny zespół ekspertów i naukowców, której celem jest rozwinięcie zainteresowania ekonomią i finansami i wyjaśnienie dzieciom podstawowych pojęć (np. czym są oszczędności, edukacja finansowa, nierówność, więzy społeczne, zrównoważone finanse itp.) poprzez czytanie bajek i baśni.
Wyzwania i innowacje	Projekt wykorzystuje bajki, baśnie i ćwiczenia opracowane przez grupę ekspertów oraz komentarze naukowców uniwersyteckich w celu przybliżenia najmłodszym dzieciom koncepcji odpowiedzialnego korzystania z pieniędzy i zapoznania ich ze „słowami świata ekonomii”. Książka porusza również aktualne zagadnienia związane z procesami gospodarczymi i szczególnymi wydarzeniami, które charakteryzowały lub charakteryzują Włochy (kryzys COVID-19, globalne sieci gospodarcze, zrównoważone finanse itp.).
Przydatne linki	https://www.feduf.it/content/favole-e-fiabe-per-educare-alluso-responsabile-del-denaro

Polska

Nazwa	Bakcyl
Obszar działań	<p>Projekt edukacyjny „Bankowcy dla Edukacji Finansowej Dzieci i Młodzieży BAKCYL” realizowany jest przez Fundację Warszawskiego Instytutu Bankowego. Głównym celem jest podniesienie poziomu wiedzy finansowej i budowanie zdrowych nawyków w gospodarowaniu pieniędzmi wśród dzieci i młodzieży. Pracownicy różnych banków są wolontariuszami w szkołach i prowadzą warsztaty i szkolenia. Projekt jest częścią jednego z największych nieformalnych programów edukacji finansowej w Europie – „Bankowcy dla Edukacji”. Realizowany jest od 2013 roku we współpracy z instytucjami z sektora bankowego, instytucjami publicznymi oraz samorządami. Projekt został doceniony przez Radę Edukacji Finansowej za szczególny wkład w rozwój kompetencji finansowych społeczeństwa.</p> <p>Cele edukacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none">- Wzbogacenie programu nauczania o ciekawe i interaktywne działania edukacyjne z zakresu praktycznych zagadnień finansowych. Działania w programie są dostosowane do potrzeb i oczekiwań słuchaczy i realizowane przy udziale przeszkolonych dydaktycznie bankowców/praktyków – wolontariuszy;- Poszerzanie zakresu kształcenia słuchaczy o wiedzę i umiejętności z zakresu ekonomii, cyberbezpieczeństwa i przedsiębiorczości – niezbędne do skutecznego funkcjonowania w nowoczesnym, opartym na wiedzy społeczeństwie;- Wprowadzenie słuchaczy w świat codziennych finansów, aby mogli wybrać odpowiednie usługi finansowe dla siebie na początku dorosłości i zabezpieczyć swoje potrzeby na przyszłość.
Kontekst i cel	<p>Grupa docelowa to głównie młodzież uczęszczająca do szkół średnich, czyli w wieku 15-19 lat, oraz dzieci uczęszczające do szkół podstawowych.</p> <p>Od początku inicjatywy w działaniach projektu wzięło udział prawie 900 000 dzieci i młodzieży oraz 17 500 nauczycieli. Dodatkowo w inicjatywę zaangażowanych jest około 400 samorządów.</p>
Adresowane potrzeby	<p>Zarządzanie pieniędzmi Planowanie finansowe Produkty i usługi finansowe Oszustwa finansowe Cyfryzacja usług finansowych Udział jednostek w rynku kapitałowym (inwestycje)</p>
Opis podejmowanych działań	<p>Głównym elementem projektu BAKCYL są lekcje w szkołach i bankach prowadzone przez pracowników sektora bankowego, z dodatkowymi spotkaniami z ekspertami bankowymi.</p>
Wyzwania i innowacje	<p>Organizowane są konkursy, których celem jest zachęcenie większej liczby uczniów do udziału w projekcie:</p> <ul style="list-style-type: none">- Score hunter- Milion na bank- Europeanmoney quiz
Przydatne linki	<p>https://bakcyl.wib.org.pl/</p>

Nazwa	Kokosza, grosz do grosza
Obszar działań	Stowarzyszenie L4G realizuje projekt, którego celem jest stworzenie i rozwój długotrwałych nawyków finansowych wśród młodych ludzi, z dodatkowym celem nauczania ich, jak mądrze wydawać pieniądze i trzymać się z dala od długów. W projekcie wzięło udział 421 szkół, 513 nauczycieli, 12 351 uczniów, 16 regionów (stan na 21 października 2022 r.).
Kontekst i cel	Grupą docelową są dzieci i młodzież uczęszczająca do szkół podstawowych i średnich.
Adresowane potrzeby	Zarządzanie pieniędzmi Planowanie finansowe Znajomość produktów i usług finansowych Rozsądne pożyczki Wirtualne finanse
Opis podejmowanych działań	Inicjatywa realizowana jest przy wsparciu nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych z całej Polski. Nauczyciele, którzy zapiszą się do projektu, mają dostęp do bezpłatnych, regularnie aktualizowanych materiałów obejmujących następujące tematy: zarządzanie budżetem osobistym i domowym, oszczędzanie, rozsądne zakupy, rozsądne pożyczanie, inwestowanie, produkty i usługi finansowe, wirtualne finanse i oszustwa finansowe.
Wyzwania i innowacje	Jeśli chodzi o innowacje, projekt zawiera pewne elementy zrównoważonego podejścia do finansów, w tym kwestie środowiskowe.
Przydatne linki	https://kokosza.org/

Nazwa	Finansoaktywni
Obszar działań	Finansoaktywni to program edukacyjny dla uczniów i nauczycieli organizowany przez Ministerstwo Finansów. Co roku program skupia się na innym temacie, a najnowszym z nich są podatki. Uczniowie uczą się między innymi, jak ważne są podatki w codziennym życiu, co społeczeństwo zyskuje na podatkach i dlaczego płacenie podatków jest ważne. Poznają również rodzaje i mechanizmy działania podatków oraz dlaczego podatki są ważne dla budżetu państwa.
Kontekst i cel	7 edycja została opracowana dla dzieci z klas 5, 6, 7 i 8 szkół podstawowych. Temat brzmiał: Podatki. To się opłaca.
Adresowane potrzeby	Zarządzanie pieniędzmi Planowanie finansowe Podatki
Opis podejmowanych działań	Projekt realizowany jest w formie konkursu, do wzięcia udziału w którym może zarejestrować się każda szkoła. Organizatorzy przygotowują internetowy zestaw edukacyjny, który zawiera: scenariusze lekcji, prezentację i film animowany, plakat edukacyjny, kartę konkursową oraz karty pracy dla uczniów. Materiały edukacyjne są przygotowywane przez grupę ekspertów i zawierają praktyczne przykłady oraz animacje edukacyjne. Autorzy przedstawiają zagadnienia podatkowe w sposób przejrzysty, przystępny i atrakcyjny dla odbiorców. Scenariusz lekcji pozwala na realizację treści kształcenia zawartych w podstawie programowej wiedzy o społeczeństwie, matematyki i informatyki. Został on również sprofilowany pod względem wieku i wiedzy młodzieży.
Wyzwania i innowacje	Wyzwaniem jest promowanie konkursu i przyciągnięcie większej liczby szkół. Do ostatniej edycji zgłosiło się tylko 246 drużyn z 656 zarejestrowanych szkół z 14 200 szkół podstawowych w Polsce.
Przydatne linki	https://finansoaktywni.pl/

4. Najważniejsze ustalenia i wnioski

Jeśli chodzi o poziom podstawowej wiedzy na tematy związane z finansami osobistymi, oszczędnościami i inwestycjami, wiele badań pokazuje, że istnieje znaczna przepaść między Grecją, Włochami i Polską a resztą krajów OECD. Największy problem analfabetyzmu finansowego występuje w mniej zamożnych grupach społecznych. Ponadto istnieją znaczne różnice między płciami w zachowaniach finansowych, pewności siebie i przekonaniach na temat wiedzy finansowej, związane zwłaszcza z wykorzystaniem i konsumpcją bardziej złożonych produktów finansowych. Badania wskazują również, że jeżeli chodzi o lęk związany z sytuacją finansową, płęć jest jedną z kluczowych zmiennych: pomimo kilkudziesięciu lat zmian społecznych i kulturowych w krajach objętych niniejszym opracowaniem nadal funkcjonują silne stereotypy dotyczące płci, co z kolei przekłada się na zróżnicowanie poziomu edukacji w zakresie zarządzania finansami uzyskanego przez mężczyzny i kobiety.

Jeśli chodzi o ubóstwo ekonomiczne, dane zebrane w trzech krajach będących przedmiotem niniejszego opracowania pokazują, że głównymi czynnikami ryzyka znalezienia się poniżej granicy ubóstwa są: poziom wykształcenia, bezrobocie, typ gospodarstwa domowego i miejsce zamieszkania. W rezultacie młodzież NEET, matki/rodzice samotnie wychowujący dzieci oraz rodziny utrzymujące się ze świadczeń społecznych to grupy społeczne w wysokim stopniu podatne na działanie czynników ryzyka przyczyniających się do ubóstwa. Ponadto pandemia COVID-19 pogorszyła niekorzystną sytuację kobiet wychowujących dzieci, które już wcześniej cierpiały z powodu poważnego wykluczenia z rynku pracy.

Biorąc pod uwagę ryzyko znalezienia się poniżej granicy ubóstwa i złożoność mechanizmów regulujących rynek finansowy, a także rosnącą cyfryzację gospodarki, właściwa edukacja finansowa staje się coraz ważniejsza, jeżeli chcemy dać nowym pokoleniom zdolność podejmowania najlepszych decyzji dla przyszłości własnej i naszej planety. Według Światowego Forum Ekonomicznego wiedza z zakresu zarządzania finansami osobistymi i umiejętność korzystania z ofert instytucji finansowych jest jedną z 16 podstawowych kompetencji XXI wieku. Jednak w Grecji, Włoszech i Polsce tylko niewielka liczba organizacji pozarządowych i innych podmiotów prywatnych wykazuje wyższy poziom świadomości i zaangażowania w tematykę finansową i zarządzania finansami osobistymi.

W tym kontekście organizacje pozarządowe, są – obok samorządów – kluczowym elementem systemu, który zapewnia szeroki dostęp do usług społecznych świadczonych w sposób aktywizujący i angażujący lokalną społeczność. Praca sektora NGO w obszarze usług społecznych pozwala mu nie tylko uzupełniać ofertę samorządu, ale także wspierać proces diagnozowania realnych potrzeb beneficjentów i aktywizować lokalną społeczność w sprawach bezpośrednio związanych z ich potrzebami. Dzięki temu beneficjenci mają dostęp do usług świadczonych przez podmioty zakorzenione w społeczności lokalnej i jako takie zaspokajające ich specyficzne i indywidualne potrzeby, a jednocześnie są zachęceni do uczestnictwa w życiu społeczności.

Na terenie Europy działa pewna liczba organizacji pozarządowych zajmujących się tematem ubóstwa i wdrażających inicjatywy koncentrujące się również na tym obszarze, a także świadczących usługi dla grup społecznych znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej. Niektóre z tych organizacji skupiają się wyłącznie na ubóstwie, inne z kolei zajmują się szerokim spektrum usług społecznych, które obejmują również działania przeciwko ubóstwu, niestabilności finansowej oraz ryzyku wykluczenia społecznego i zawodowego. Ponadto istnieją organizacje, które angażują się w pracę z kobietami i dziewczętami z grup znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej lub finansowej.

Dane jasno wskazują, że grupy narażone na ryzyko ubóstwa to głównie osoby o niskich dochodach i niskim poziomie wykształcenia. Ogólnie można jednak stwierdzić, że więcej uwagi poświęca się konsekwencjom ubóstwa niż jego przyczynom oraz że większość inicjatyw i działań nie jest prowadzonych z uwzględnieniem płci i nie biorą one pod uwagę ani ogromnej złożoności tożsamości osób znajdujących się w takiej sytuacji, ani też całego szeregu ich specjalnych potrzeb. Pomimo stopniowej poprawy w obszarze edukacji finansowej i znaczących inicjatyw podejmowanych przez podmioty trzeciego sektora, ogólnie dominuje pogląd, że jedynie holistyczne podejście do całości problemu pozwoli poszczególnym jednostkom i rodzinom wyjść z wykluczenia społecznego i ubóstwa.

Partnerzy dostrzegają te braki i podejmują prace mające na celu wsparcie organizacji pozarządowych pracujących z grupą docelową w przygotowaniu uwzględniających płeć grup docelowych materiałów edukacyjnych.

Bibliografia

Allianz (2017). *When will the penny drop? Money, financial literacy and risk in the digital age*.
Stowarzyszenie Klon/Jawor (2021). *Kondycja Organizacji Pozarządowych 2021 – najważniejsze fakty*.

CEDEFOP (2020). *Perceptions on adult learning and continuing vocational education and training in Europe Second opinions survey Volume 1 Member States*. Cedefop preference series 117. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://www.cedefop.europa.eu/files/3086_en.pdf

Centro Luigi Einaudi (2017). *Indagine sul risparmio e sulle scelte finanziarie degli italiani*. Consapevolezza, fiducia, crescita: le sfide dell'educazione finanziaria.

Consob (2017). *Le scelte di investimento delle famiglie italiane*.

COVIP (2012). *Promuovere la previdenza complementare come strumento efficace per una longevità serena*, svolta dal CENSIS per la COVIP nel corso del 2012.

Di Salvatore, A., Franceschi, F., Neri, A., Zanichelli, F. (2018). *Measuring the financial literacy of the adult population: the experience of Banca d'Italia*. *Questioni di Economia e Finanza (Occasional Papers)*.

European Banking Federation (2020). *Financial Literacy Playbook for Europe*. <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2020/11/EBF-Financial-Literacy-Playbook-for-Europe.pdf>

Eurostat (2021). *One in five people in the EU at risk of poverty or social exclusion* (link).

Greek Anti-poverty Network (2021). *Poverty Watch 2021*. https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2021/10/eapn-POVERTY-WATCH-2021_EAPN-Greece-5277.pdf

Greek Anti-poverty Network (2022). *Poverty Watch 2022*. <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2022/10/eapn-PW-2022-Greece-5542.pdf>

Hasler, A. and Lusardi, A. (2017). *The Gender Gap in Financial Literacy: A Global Perspective*. Global Financial Literacy Excellence Centre. <https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/07/The-Gender-Gap-in-Financial-Literacy-A-Global-Perspective-Report.pdf?x87657>

Hellenic Statistical Authority (2021). *Material & Social Deprivation & Living conditions. Statistics on Income and Living Conditions: Year 2021*. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/2021>

Hellenic Statistical Authority (2021). *PovertyRisk. Statistics on Income and Living Conditions: Year 2021*. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/2021>

<https://api.ngo.pl/media/get/176021>

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000843/O/M20210843.pdf>

https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/publikacje/Documents/Oblicza_ubostwa_kobiet_w_Polsce.pdf

https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/14/9/1/zasiieg_ubostwa_ekonomicznego_w_polsce_w_2021_roku.pdf

https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2022/10/monitoring_ubostwa_2022_ost.pdf

<https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>

<https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>

<https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>

https://zdrowiefinansowe.pl/images/raporty/Raport_Edukacja_ekonomiczna_dziewczynek_i_chlopcow.pdf

[International Gateway for Financial Education - Organisation for Economic Co-operation and Development \(oecd.org\)](https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf)

Karalis, T. (2020). *INEGSEE& IME GSEVEE Study. Incentives and obstacles for the participation of adults in lifelong learning (2011-2019)*. <https://imegseevee.gr/wp-content/uploads/2021/01/karalis.pdf>

Klapper L., Lusardi A., Van Oudheusden P. (2015). *Financial Literacy Around the World (2015): Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*.

Klapper, L., Lusardi, A. and Van Oudheusden, P. (2014). *Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*. https://www.cssf.lu/wp-content/uploads/S_P_Survey.pdf

Kubecka, A. Koziorzemska, M. Nowotniak, J. Szkoła Główna Handlowa (2019), *Oblicza ubóstwa kobiet w Polsce*.

Ministry of Education & Religious Affairs (2021). *Decision no. 94236/ΓΔ4/2021 – ΦΕΚ 3567/Β/4-8-2021. Curriculum Framework for Skills Labs for all types of schools, Kindergartens, Primary and Secondary Schools*. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/protothmia-ekpaideuse/upourgike-apophase-94236-gd4-2021.html>

Ministry of Education & Religious Affairs (2021). *Strategic Plan for Vocational Education Training, Lifelong Learning and Youth*. <https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2020/%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%-CE%BA%CE%BF%CC%81%CE%A3%CF%87%CE%B5%CC%81%CE%B4%-CE%B9%CE%BF%EEK%CE%94%CE%92%CE%9C%2021-11-30.pdf>

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (2021). *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030*.

Museo del Risparmio di Torino (2017). *Le donne e la gestione del risparmio*.

OECD (2018). *Pisa 2018, Insights and Interpretations*.

OECD (2015). *2015 OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*.

OECD (2022). *Financial Literacy in Poland: Relevance, evidence and provision*.

OECD/INFE (2018). *Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*.

OECD/INFE (2020). *International Survey of Adult Financial Literacy*.

Philippas, N.D. and Avdoulas, C. (2020). *Financial literacy and financial well-being among generation-Z university students: Evidence from Greece*. *The European Journal of Finance*, 26:4-5, 360-381, DOI: [10.1080/1351847X.2019.1701512](https://doi.org/10.1080/1351847X.2019.1701512)

[pkse0py \(ing.pl\)](#)

Pogorzelski, K. (ING Bank, 2020). *Monitoring oszczędności Polaków w czasie pandemii. Wyniki międzynarodowego badania Finansowy barometr ING.*

Ragioneri dello stato. Bilancio di genere (2020) ([link](#)).

Rapporto Edufin, 2021. *L'educazione finanziaria come anticorpo alla vulnerabilità economica* ([link](#)).

Standard and Poor's (2015). *Financial literacy around the world: Insights from the Standard and Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*. Washington, DC.

Główny Urząd Statystyczny (2022). *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2021.*

Szarfernberd, r. (2022). *Poverty Watch 2022. Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2021-2022.*

Fundacja Think! (ING, 2022). *Edukacja ekonomiczna dziewczynek i chłopców w polskich domach.*

UNICEF, Europe and Central Asia Regional Office, Geneva (2021). *Deep Dive Analysis on Poverty and Social Exclusion in Greece*. <https://www.unicef.org/eca/media/20106/file/Deep%20Dive%20Greece%20-%20Main%20report%20EN.pdf>

Women on Top & Athinea. (2021). *Finance lessons: A Survey on Women's Financial Literacy in Greece*. https://womenontop.gr/wp-content/uploads/2022/07/FinLit_Report_FINAL_ENG.pdf